

המרכז הבינתחומי הרצליה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה
בשיתוף עם מכון אדלסון ללימודים אסטרטגיים – מרכז שלם

סקר IDB על הפטריוטיות בישראל – 2008

שנת ה- 60

מסמך עבודה

אפרים (אפי) יער
יונתן ליפסקי

ממצאים עיקריים של סקר הפטריוטיות 2008

סקר הפטריוטיות 2008 מתבסס בעיקרו על שאלוני הסקרים שקדמו לו, אך הוא עודכן, חודש והותאם לצרכי השעה. הוא בוחן את הפטריוטיות הישראלית לאור נושאים אקטואליים ורלוונטיים לחברה הישראלית, כך שניתן מצד אחד, לבחון האם חלו שינויים בין השנים ומצד שני ניתן לבחון היבטים של הפטריוטיזם הישראלי שלא נבחנו קודם לכן.

מגמות לאורך זמן:

כללית, ניתן לומר כי הפטריוטיזם הישראלי שומר על יציבות רבה במרבית ממדיו וגם כאשר נמצאו הבדלים בין השנים בנושאים מסוימים הם לא משנים באופן מהותי את דיוקנו של הפטריוטיזם הישראלי. בהשוואה לסקרים הקודמים, ניתן להצביע על כמה נקודות עיקריות:

- לא חל שינוי בהגדרה עצמית של הציבור הישראלי בנוגע לשאלה 'באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?'. קצת למעלה משני שליש של הציבור הישראלי-יהודי מגדיר את עצמו כפטריוט ישראלי - שיעור דומה ביותר לזה של השנים הקודמות.
- מדד הביטויים לפטריוטיות, הכולל היגדים שבוחנים את מידת החשיבות שהציבור רואה בביטויים אפשריים של הפטריוטיזם הישראלי במישור האישי, ירד במעט לעומת השנה שעברה. אמנם ציונו של המדד (83) הוא עדיין גבוה ביותר, יש לומר כי הייתה ירידה מסוימת במספר היגדים כמו הנכונות לחיות בארץ והחשיבות שיש לקנייה של תוצרת כחול לבן.
- בהשוואה לעבר לא היה שינוי בציון מדד הערכים, המתייחס למספר ערכים מרכזיים של פטריוטיזם ישראלי. מתוך רשימה בת שמונה ערכים רוב האוכלוסייה בחר ב'אהבת הארץ' כערך הקשור ביותר למושג הפטריוטיזם. בין 2007 ו-2008 חלו מספר שינויים קלים בדירוג ההיגדים, דוגמת הערך של 'צדק חברתי', אשר ירד מהמקום הרביעי למקום השישי.
- למרות ירידה קלה בציון של המדד הסמלים הלאומיים, הוא ממשיך להיות בעיני הציבור חלק מרכזי של האתוס הישראלי. הדבר משתקף במיוחד בחשיבות הרבה שהחברה הישראלית מייחסת לצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל אשר לגביה יש קונצנזוס רחב, עם ציון של 88.
- הנכונות להילחם למען המדינה שומרת על רמתה הגבוהה כפי שנמצא בשנתיים האחרונות. תשעה מתוך עשרה ישראלים-יהודים מוכנים להקריב את עצמם למען המדינה, היינו הם יסכימו להילחם למענה אם תפרוץ מלחמה נוספת.
- בכל המרכיבים של מדד השורשיות, הבוחן את מידת הקשר של האזרחים למקום ולמדינה, חלה נסיגה קלה בהשוואה לעבר. ניתן לציין, למשל, כי חלה ירידה בחשיבות לעודד את הדור הצעיר להישאר בארץ.
- יותר אנשים מעדיפים להיות אזרחים של מדינות אחרות בעולם. אחרי שבשנה שעברה נרשמה ירידה מסוימת בהעדפה להיות ישראלים, עולה מהסקר הנוכחי כי מגמה הזו נמשכת

כך שפחות אנשים בוחרים להעדיף את האזרחות הישראלית. מדובר בירידה של 6% לעומת שנה שעברה ו-10% מלפני שנתיים.

- **למרות כל זאת, הישראלי השכיח לא נוטה לעזוב את הארץ.** רובו הגדול של הציבור היהודי (78%) מעריך כי לא יעזוב את הארץ, למרות המצב הקיים במדינה.
- **השפעת מלחמת לבנון השנייה נחלשה:** בשנה שעברה, חודשים ספורים אחרי מלחמת לבנון השנייה, גילינו כי המלחמה השפיעה רבות למחצית האוכלוסייה. השנה מעט אנשים, באופן יחסי, סבורים כי למלחמה הייתה השפעה על חייהם.
- **חלה עלייה בגאווה בזהות הישראלית, אחרי שבשנה שעברה נרשמה ירידה מסוימת.** רוב הציבור היהודי מתגאה במידה כזו או אחרת בזהות הישראלית שלו השנה יותר משנה שעבר. למרות זאת, לגאווה הישראלית אין ציון גבוה בהשוואה לתחומים אחרים.
- **הגאווה ביהדות גבוהה במיוחד והיא עולה על הגאווה בישראליות.** בדומה לשנים הקודמות, בהן הגאווה היהודית רשמה ציונים גבוהים במיוחד, סקר הפטריטיזם 2008 מראה כי אחוז הגאים בהיותם יהודים מאוד גבוה גם הפעם.
- **אחרי שבסקר 2007 מדד תחומי הגאווה, המודד את מידת הגאווה של הציבור בתחומים שונים של החברה והמדינה, רשם ירידה לעומת 2006, הסקר הנוכחי מצביע על עלייה מסוימת.** בדומה לשנים הקודמות, התחום של מדע וטכנולוגיה זוכה בעיקר הגאווה של הישראלים. לעומת זאת, הכנסת ומערכת החינוך וההשכלה מאכזבים מאוד כמעט את כל אזרחי המדינה.
- **למרות האכזבה של הישראלים בנושאים רבים, ישראל עדיין נתפסת כמדינה טובה יותר ממדינות אחרות.** אם כי רוב הציבור הישראלי חושב כך, יש לציין כי הציון בתחום זה (62) לא גבוה במיוחד בהשוואה לתחומים אחרים.
- **בהמשך לשאלות דלעיל, שהן הליבה של סקר הפטריטיזם, סקר 2008 כולל שלושה נושאים נוספים המוקדשים לנושאים ספציפיים. עיקרי הממצאים של הנושאים הללו הם כלהלן:**
- **כחלק ממדד השורשיות המסורתית, השנה הוספנו שאלה מאוד רלוונטיות למציאות הישראלית: האם קיומה של מדינה עוינת בעלת נשק גרעיני באזור מהווה סיבה לעזוב את הארץ? על פי הממצא שהתקבל, הרוב המכריע של הציבור הישראלי-יהודי (86%) לא שוקל לעזוב את המדינה בנסיבות כאלה.**
- **על רקע ירי הקסאמים על יישובי עוטף עזה ושדרות, המתמשך כמעט ללא כל הפוגה, נראה כי הסולידאריות החברתית של אזרחי המדינה היהודים בולטת ביותר.** רובם סבורים כי המרחק של היישובים הללו ממרכז הארץ מהווה סיבה להזנחתם וחושבים כי כושר העמידה של תושבי האזור אל מול הירי ראוי להערכה. במקביל, עולה מהסקר כי אזרחי ישראל מוכנים ברובם הגדול לסייע בדרכים שונות לאחיהם הגרים בשדרות ובשאר היישובים באזור.

- **שישים שנה אחרי הקמת המדינה, אזרחי ישראל היהודים נוטים להעריך את הצלחותיה עם הרבה הסתייגויות.** התחום בו הם רואים את ההצלחה הרבה ביותר מאז קום המדינה הוא תחום הביטחון, היינו עצם הבטחת קיומה של ישראל מבחינה צבאית, שעה שרמת ההצלחה הנמוכה ביותר מיוחסת לנושא השוויון הכלכלי. עם זאת יש לציין כי הציון שמקבלת המדינה בתחום הביטחון, כמו גם הציונים בכל שאר התחומים, נמוכים יותר כיום בהשוואה להערכות ניתנו על ידי הציבור לפני עשור, היינו ביוכל ה-50.
- **חשיבותה של ירושלים כעיר מאוחדת ובירת ישראל נחלשת לאורך השנים.** סקר הפטריוטיזם 2008 בחן מאיזה בחינה חשובה ירושלים לציבור הישראלי ועד כמה חשוב מעמדה עיר מאוחדת שהיא בירת המדינה. כפי נראה להלן, ירושלים היא אמנם סמל וערך מרכזי בפטריוטיזם הישראלי, אולם על פי מספר נתונים של הסקר הנוכחי בהשוואה לסקרים קודמים בנושא, נראה כי רמת הנכונות לחלק את העיר עלתה, אם כי היא עדיין נחלת המיעוט בציבור הישראלי-יהודי.

קבוצות אוכלוסייה ספציפיות:

סקר הפטריוטיזם 2008 מקדיש פרקים מיוחדים למספר אוכלוסיות, בהן החלטנו להתמקד כדי ללמוד על דפוסי עמדותיהן והתנהגותן. כפי שנעשה כבר בשנים הקודמות, למשל, מוקדש פרק ייחודי לציבור הערבי של מדינת ישראל. להלן תמצית הממצאים של הסקר לגבי קבוצות אלה:

- **הפריפריה יותר פטריוטית מאשר שאר חלקי הארץ.** התושבים של צפון המדינה ושל היישובים באזור עוטף עזה, לא זו בלבד שאינם מראים רמה של פטריוטיזם נמוכה מזו של כלל הציבור אלא שבחלק מהתחומים רמת הפטריוטיזם שלהם גבוהה מזו של שאר הישראלים, וזאת בהשוואה גם לשנים הקודמות. כלומר, בשנה האחרונה ישנה התחזקות בזיקה הפטריוטית של תושבי הפריפריה.
- **ערביי ישראל רואים את עצמם בראש וראשונה כפטריוטים ערבים, כשאת המקום השני תופסת הפטריוטיות הפלסטינית ואת השלישי הפטריוטיות הישראלית.** על פי ממצאי הסקר, ישנם תחומים בהם הפער בין הציבור הערבי לשאר אוכלוסיית המדינה גדול ביותר. המקרים הללו קשורים בעיקר למושגים, ערכים וביטויים שהם ציוניים ויהודיים במהותם. לעומת זאת, בתחומים אזרחיים מובהקים כמו הערכת בית המשפט העליון או החשיבות של תרומה לארגונים חברתיים, הם מתגלים כפטריוטים יותר מהיהודים. כמו כן יש לציין כי בתחומים אחרים, כמו הקשר לארץ, כמעט שאין הבדל בין שתי האוכלוסיות. אולם כאשר מדובר באפשרות איום גרעיני, מסתבר שהנכונות של ערביי ישראל להישאר בארץ לנוכח סכנה מעין זו נמוכה במידה משמעותית מזו של הציבור היהודי.

בנוסף למימדים ולרמות השונים של הפטריוטיזם, שהסקר בוחן, ישנה חשיבות רבה בניסיון לאפיין את הפטריוט הישראלי הטיפוסי על פי משתנים סוציו-דמוגרפיים ועוצמת ההשפעות של כל אחד מהם, תוך "פיקוח" על ההשפעות של המשתנים האחרים. על בסיס ניתוחים סטטיסטיים שנעשו לצורך זה, ניתן לומר כי הפטריוט הישראלי הממוצע מתאפיין בכך:

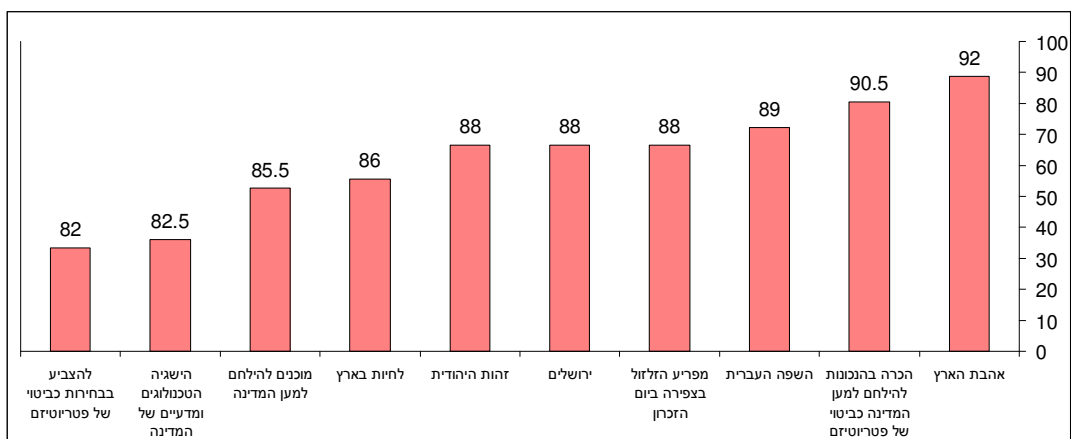
- **הפטריוט הישראלי הוא בראש וראשונה יהודי.** שלא במפתיע, ולהוציא מקרים בודדים בהם הציבור הערבי מקבל ציונים יותר גבוהים מאשר היהודים, ברוב המכריע של המקרים היהודים הם האב טיפוס של הפטריוטיזם הישראלי.

- **הפטריוט הישראלי-יהודי המובהק הוא דתי אך לא חרדי.** המשתנה של רמת הדתיות נמצא בשאלות רבות ומדדים מרכזיים כגורם בעל משקל רב בהשפעתו על רמת הפטרייזם הישראלי. בהתאם לכך, עולה מהסקר כי ברוב הנושאים הציבור הדתי נוטה להיות הפטרייזם ביותר, כשבסמוך לו ניצבים המסורתיים והחילוניים (לפי סדר זה). המגזר החרדי, לעומת זאת, הוא בהרבה מקרים יוצא דופן מבחינת רמת הפטרייזם הנמוכה שלו. ניתן להמחיש זאת בנכונות המועטה להילחם למען המדינה ובחשיבות שהוא מייחס לסמלים הלאומיים. למעשה, בתחומים מסוימים הציבור החרדי מפגין רמה של פטרייזם דומה לזו של האוכלוסייה הערבית. מעניין לציין כי בשני הקצוות של הקשר בין פטרייזם ורמת הדתיות, נמצאות שתי קבוצות דתיות אורתודוקסיות אך שפרשנותן של המשמעות הלאומית של היהדות היא שונה.
 - **מבוגרים (מעל גיל 45) נוטים להיות יותר פטרייזם:** במספר רב יחסית של נושאים, נמצא שרמת הפטרייזם של גילאי הביניים (25-44) נוטה להיות הנמוכה ביותר, שעה ששכבת הגיל הצעירה ביותר (18-24) נמצאת לרוב בינה לבין שכבת הגיל המבוגרת. יתר על כן, ביחס למספר תחומים נראה כי במהלך השנים שכבת הגיל הצעירה נעשתה יותר פטרייזם ומתקרבת לרמת הפטרייזם הגבוהה של המבוגרים.
 - **רמת הפטרייזם גבוהה יותר בקרב אנשים המזהים את עצמם עם הימין.** עם זאת, חשוב לציין כי במרבית הנושאים לא התגלו הבדלים משמעותיים בין בעלי אוריינטציה פוליטית ביטחונית של ימין, מרכז ושמאל. במקרים בהם יש הבדלים על פי הנטייה הפוליטית, לימין יש רמה גבוהה מזו של השמאל, כאשר מי שמגדירים עצמם כמרכז נוטים להיות קרובים יותר לימין מאשר לשמאל, להוציא נושאים בודדים בהם דווקא המרכז מקבל ציונים גבוהים יותר.
 - **עשירים נוטים להיות יותר פטרייזם מבעלי הכנסות בינוניות ונמוכות.** אם כי אין מגמה אחידה בניתוח לפי רמת ההכנסות, ניתן לראות כי במקרים רבים רמת הפטרייזם של שכבות הביניים היא הנמוכה ביותר. במקרים אחרים שכבות החלשות הן דווקא השכבות הפחות פטרייזם. מכל מקום עולה כי המעמד הגבוה נוטה להיות יותר פטרייזם מכולם.
 - **גורם ההשכלה:** בתחום זה לא נמצא דפוס אחיד. בנושאים מסוימים נמצא כי בעלי השכלה גבוהה (השכלה על תיכונית ומעלה) יותר פטרייזם, למשל, במימד הסמליות. ואילו בתחומים אחרים בעלי ההשכלה הנמוכה נוטים להיות יותר פטרייזם, כמו למשל במדד הביטויים. אולם גם במקרים אלה הפערים בין רמות ההשכלה אינן גדולים ביותר.
 - **מפלגות פוליטיות.** על פי סקר הפטרייזם 2008 מצביעי האיחוד הלאומי-מפד"ל הם הציבור הפטרייזם ביותר – ממצא התואם את רמת הפטרייזם הגבוהה של הציבור הדתי. אחריהם, ללא הבדלים מובהקים ביניהם, נמצאים מצביעי עבודה, קדימה וליכוד. מצביעי ש"ס ממוקמים באמצע הרשימה ואחריהם נמצאים מצביעי מר"צ וישראל ביתנו. ברוב המקרים יש לומר כי מצביעי יהדות התורה ומצביעי המפלגות הערביות נמצאים בתחתית הרשימה.
- ממבחי הרגרסיה שערכנו על המדדים המרכזיים של הסקר הראו כי המשתנים הבולטים שמשפיעים על הציונים של הפטרייזם הישראלי הם (לפי הסדר): רמת הדתיות, רמת ההכנסות, התינוג הפוליטי במישור הביטחוני-מדיני, והגיל.**

המרכיבים המרכזיים של הפטריוטיזם הישראלי

כעת נציג את המרכיבים המרכזיים של הפטריוטיות הישראלית על פי החשיבות המיוחסת להם. מדרג זה, אשר בנוי על הציונים הגבוהים ביותר של השאלות השונות ששאלנו בסקר, מצביע על כך כי רמת ההסכמה ביחס למרכיבים הללו בציבור היהודי רחבה מאוד.

- ראשון – הערך של 'אהבת הארץ': 92
 שני – הכרה בחשיבות של הביטוי של 'הנכונות להילחם למען המדינה': 90.5
 שלישי – הערך של 'השפה העברית': 89
 רביעי – הכרה בחשיבות של הסמל של 'צפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל': 88
 חמישי – הערך של 'ירושלים': 88
 שישי – גאווה ב'זהות היהודית': 88
 שביעי – 'לחיות בארץ': 86
 שמיני – 'הנכונות האשית להילחם למען המדינה': 85.5
 תשיעי – גאווה ב'הישגיה הטכנולוגיים ומדעיים של המדינה': 82.5
 עשירי – 'להצביע בבחירות' כביטוי של פטריוטיזם: 82.

איור 1: מרכיבים מרכזיים של הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2008, לפי ציונים.

סקירת ספרות של המושג פטריטיזם

המונח "חוסן לאומי", אשר כבר קנה לו שביטה בציבוריות הישראלית, בין השאר הודות לסדרת "כנסי הרצליה" השנתיים, מבקש להכיל בתוכו מגוון של מימדי עוצמה, שמקובל לראות אותם כחיוניים לקיומה ולשגשוגה של מדינה. מושג זה מרחיב את גבולותיו של המושג הוותיק יותר, "ביטחון לאומי", על שום שהוא כולל בתוכו גם מימדים מופשטים יותר, ההכרחיים לעוצמתה של מדינה, כגון מוראל לאומי, תחושת יעוד, כושר עמידה ואמונה בצדקת הדרך, מעבר למימדי עוצמה ידועים כדוגמת המימד הכלכלי, המדיני, הבינלאומי, החברתי והממשלתי. עוצמתה הגשמית של מדינה לא תיכון ללא עוצמת רוחנית, ולפיכך שני מרכיבים אלו הם המכוננים יחדיו את מאזן החוסן הלאומי.

בלעז ניתן השם הגנרי "פטריטיזם" לכל אותם מימדים מופשטים, המבטאים מחויבות וזיקה רגשית של הפרט לקהילתו. לפיכך ביקשנו גם אנו לשאול מושג זה על-מנת לתאר ולנתח את רוח השייכות והנאמנות של הציבור בישראל. ביכרנו את השימוש במושג "פטריטיזם" על השימוש במושג "ציונות", שמעבר להיותו טעון, הוא ייחודי למציאות הישראלית, ולכן אינו נוח לבחינה השוואתית.

סקירת הספרות של המושג 'פטריטיזם' מעלה כי במהלך השנים האחרונות נעשו מחקרים אמפיריים רבים שבוחנים את מימדיו השונים של הפטריטיזם, אולם לא היו חידושים משמעותיים בכתיבה התיאורטית של המושג.

בחינה היסטורית מעלה כי ראשיתו של הדיון בפטריטיזם עוד במאה הרביעית לפני הספירה, עת התווכחו היוונים על המידות הטרומויות של האזרח הרצוי ועל המוסריות שבהעדפת העם על פני הגזע האנושי בכללותו (Stewart 1917). המלה "פטריטיזם" נגזרת מהמושג היווני-לטיני "פאטריה", שפירושה "אב" ו"ארץ אבות", ובלטינית מתייחס המושג גם לאזרחים-אחים. במילים אחרות, מונח הפטריטיזם מכון לאותו רגש של זיקה, הזדהות ונאמנות ל"ארץ אבות" ול"מורשת אבות", עד כדי נכונות לגונן עליהן מפני צר ואויב.

על-אף כי ברור שעיקרו של הרגש הפטריטי בזיקה פרטיקולארית לקבוצה אנושית שיש לה עבר משותף ומאפיינים תרבותיים משותפים, הרי שקיימת מחלוקת ביחס לשאלה כלפי מי ומה מופנית הזיקה הפטריטית. התפיסה הקלאסית, המשתקפת בהגותם של ג'ון סטיוארט מיל, אלכסיס דה-טוקוויל וג'ורג' אורוול, גורסת כי מדובר בזיקה לארץ, אדמה, למנהגים קדומים ולמורשת העבר. לעומתם, אברהם לינקולן תיאר זיקה מסוג שונה, המבוססת על דרך חיים, חוקה ומשטר, ופחות על שטח וקשר דם. לדבריו, הזיקה הפטריטית מושתתת על הסכמה משותפת על רעיון פוליטי, ולכן טען כי מונח מדויק יותר יהא "Covenanted Patriotism", על שום חשיבות האמנה החברתית, המאגדת קהילה פוליטית (Schaar 1973).

למרות ההבדלים בין הגישו הללו, שתיהן רואות בפטריטיזם רגש פרטיקולאריסטי, המופנה כלפי קהילה מובחנת. פרשנות אחרת לפטריטיזם, השוברת את חומות הפרטיקולאריות, הוצגה על-ידי הפילוסופים בני-זמננו יורגן האברמאס ומרתה נוסבאום. שניהם קוראים להחלפת הזיקה למולדת וללאום בזיקה קוסמו-פוליטית, באמצעות הפיכת ערכים הומניסטים-אוניברסאליים לדבק המחבר בין אנשים (Canovan 2000, Markell 2000, McClay 2003). הצעה זו לא הפכה למקובלת בקרב כלל הציבור, והפטריטיזם נותרה מבוססת על זיקה לישות פוליטית ספציפית, המחוברת בקשרי שפה, תרבות, היסטוריה וקרבה אתנית.

לנוכח הניסיון לרדת לשורשי הזיקה הפטריוטיות גם בדמוקרטיה המערביות של ימינו, עולה ומתבלט החסך בספרות מחקרית בנושא זה בישראל. אמירתו המצוטטת תדיר של סמואל ג'ונסון, על כי "הפטריוטיזם הינו מפלטו האחרון של הנבל", רווחת במיוחד בישראל, והייתה למפלט הראשון של החומקים כאן מכל עיון או דיון בנושא. יתכן כי החוקרים בישראל מושכים ידם מעיסוק בפטריוטיות משום שבהקשר הישראלי הוצמד לה בעיקר צביון לאומני ותוקפני, תוך התעלמות מכך שהפטריוטיות מכילה בתוכה יסוד חיובי ודפנסיבי, הבא לבטא זיקה, גאווה ומחויבות לקולקטיב. אכן, הספרות המחקרית העולמית מבחינה היטב בין פטריוטיזם ללאומיות. פטריוטיזם מבטא הערכה חיובית, מלכדת ובונה כלפי קבוצת-הלאום, בעוד הלאומיות מבטאת אגרסיביות והמעטה בערכם של לאומים אחרים (Mummendey, Klink & Brown 2001, Antony 2003, Blank & Schmidt 2003, McClay 2003, Federico, Golec & Dial 2005). יתכן שכוחות אופנתיים של רלטיביזם, פוסט-מודרניות, פוסט-ציונות והפרטה תרמו לשחיקת ערכו של הפטריוטיזם באקדמיה ובפובליציסטיקה הישראלים.

העדר הדיון בישראל אודות הפטריוטיות אינו מבטל את עצם התקיימותה. בהיותה רגש אינסטינקטיבי, הרי שהיא מפעמת בציון, וגילויה רבים. אולם החסך בדיון האקדמי והציבורי הוא משווע, שהרי מתפקידם של מנהיגים ומורי דרך להמשיך ולהפיה את הרוח הפטריוטית. נאום פריקלס על גאוותו בדמוקרטיה האתונאית, נאום גטיסבורג של לינקולן, כתביו ונאומיו של צ'רצ'יל ונאום ההכתרה של קנדי, כל אלו היו מקור להשראה ושימוש אבני דרך בבניית רגש פטריוטי בונה ומגונן. בישראל דומה שקצה נפשם של מנהיגים בהשראה פטריוטית, אלא אם מדובר בהצדקת קורבן הנופלים ביום הזיכרון או בגיוס תרומות.

על-מנת למלא את החלל העמוק שנפער ביחס לעיסוק ברגש הפטריוטי, חיוני לפרוט רגש זה לפרטים ולהפכו למושא בדיקה אמפירי. הדיון האקדמי המעמיק בנושא במהלך העשורים האחרונים הראה כי הפטריוטיות עשויה להיות מנותבת לאפיקים שונים, וכי קיימים ביטויים שונים של פטריוטיות. Schatts & Stauc (1997), ולאחריהם Parker (2003), איתרו שלושה סוגים נפוצים של פטריוטיזם. הראשון כונה "פטריוטיזם סימבולי", על שום הדגש על זיקה לסמלים ולאמריקה עצמה; השני הוגדר כ"פטריוטיזם קונסטרקטיבי", המנותב לביקורת בונה ורציונאלית כלפי המשטר והתנהלותו; והשלישי זוהה כ"פטריוטיזם עיוור", המייצג נאמנות עיוורת ובלתי-רציונאלית. Sullivan, Fried & Diez (1992) הרחיבו והצביעו על חמישה סוגים של פטריוטים: "פטריוטים מרדנים" הרואים בזיקה הסמלית דבר מסוכן, ומתעלים את אהבתם למדינה דרך אקטיביזם ביקורתי; "פטריוטים סביבתיים" המקדשים את הסביבה והאדמה ורואים במזהמי הסביבה בוגדים; "פטריוטים קפיטליסטים" המעלים על נס את ענקי הכלכלה האמריקאית, ורואים בצמיחה כלכלית את התגשמות החזון הפטריוטי; "פטריוטים סימבוליים" המפגינים זיקה רגשית חזקה ובלתי-ביקורתית כלפי המדינה; ו"פטריוטים סימבוליים לאומיים" המחזיקים בעמדות קיצוניות יותר, מעמידים את אמריקה בראש סדר הבריא ודוחים את האפשרות שהיא עלולה לטעות.

כל זאת בא ללמדנו שבניסיונו להתחקות אחר הרוח הפטריוטית, יש להביא בחשבון מגוון של עמדות והתנהגויות העשויות לבטא אופנים שונים של פטריוטיות. משום כך מתבססים סקרי הפטריוטיות על שורה של שאלות מגוונות שנלקחו מהמחקרים שהוזכרו לעיל, כמו גם ממחקרים בינלאומיים (ISSP, WVS) ואמריקאים נוספים (AEI 2005). מתוך מאגר זה אותרו ארבעת המימדים הרלוונטיים ביותר לתופעת הפטריוטיות הישראלית: מימד ההקרה; מימד השורשיות; מימד הגאווה; ומימד הסמליות. כל אחד מהמימדים מייצג היבט אחר של הפטריוטיזם, ובא לידי ביטוי בסקר בשורת שאלות והיגדים, שמטרתם לבחון כל היבט בעקפין.

בהקשר זה חובה לציין כי בעוד שהזיקה הפטריוטיות והאפיקים אליה היא מתועלת נדונו בהרחבה בספרות האקדמית, הרי שדיון סביב מעגלי פטריוטיות ובמצב של "מולטי-פטריויזם", טרם הבשיל. כך לא מן הנמנע שהזיקה הפטריוטית הישראלית של ישראלי שירד מהארץ ושל יהודי שמעולם לא התגורר בה, תצלח את מבחני הפטריוטיות האופרטיביים, ותהפוך לבלתי-תלויה בזמן ומקום.

מתודולוגיה

סקר הפטריוטיות נערך השנה בפעם השלישית. השנה הסקר נערך בסימן 'היובל השישים למדינה'. ללא ספק אירוע זה נוגע בפטריוטיות הישראלית ובשל כך סוגיה זו נבחנת עמוקות בסקר הנוכחי. מידת הפטריוטיות של אזרחי המדינה, בשנה כה חשובה ומשמעותית, תיבחן בעזרת ניתוח הנתונים של הסקר.

סקר 2008 מתבסס בעיקרו על הסקרים שקדמו לו, אך הוא עודכן, חודש והותאם לצרכי השעה. הוא בוחן את הפטריוטיות הישראלית לאור נושאים אקטואליים ורלוונטיים לחברה הישראלית. כך שניתן מצד אחד, לבחון האם חלו שינויים במהלך השנים ומצד שני ניתן לבחון מימדים חדשים של הפטריוטיות הישראלית.

הסקר בוחן את החוסן הלאומי של החברה הישראלית ורמת פטריוטיות הקיימת בקרב האזרחים. על אף שהשנה שחלפה הייתה יחסית שקטה ובמהלכה לא היו אירועים בולטים, חשיבות הסקר הנוכחי עצומה: בעזרתו למשל ניתן לבחון האם ההתדרדרות ברמת הפטריוטיות שנרשמה בסקר 2007 הייתה תוצאה של אירוע גורף כמו 'מלחמת לבנון השנייה' או שמא היא חלק ממגמה כללית שמאפיינת את החברה הישראלית בשנים האחרונות.

כאמור, הסקר מקדיש חשיבות רבה ליובל ה-60 של המדינה. יש לזכור כי בעשור האחרון החברה הישראלית חוותה אירועים פוליטיים וחברתיים בעלי משקל רב כגון הנסיגה מדרום לבנון; פרוץ אנטפאדת אל אקסא; מבצע חומת מגן; פינוי ההתנחלויות בגוש קטיף וצפון השומרון; עליית חמאס לשלטון ברצועת עזה; חילופי שלטון בין בנימין נתניהו, אהוד ברק, אריאל שרון ואהוד אולמרט; מלחמת לבנון השנייה. כל אלה והעמקת הפערים החברתיים בחברה הישראלית וגידול הניכור בין יהודים וערבים בעקבות אירועי אוקטובר 2000, מחייבים אותנו לבחון את פניה של הפטריוטיות הישראלית בשנה ה-60 שלה.

סקר הפטריוטיות נערך בשלהי דצמבר 2007 בקרב מדגם אקראי של כ-800 איש, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל. כך למשל, המדגם הערבי תופס 13.6 אחוז מהמדגם הכללי. השאלונים תורגמו גם לרוסית ולערבית על-מנת להבטיח נגישות למגזרים אלו. תרגום השאלונים ואיסוף הנתונים ביצע מכון "מדגם יעוץ ומחקר". השאלון, המופיע כנספח, כלל שורת שאלות והיגדים העוסקים במימדים הרלוונטיים לפטריוטיות הישראלית: רמות, מעגלים ותפיסות סובייקטיביות של פטריוטיות; נכונות להקרבה; שורשיות; גאווה לאומית; זיקה לסמלי הלאום.

בנוסף לכל אלה הסקר מנסה לאפיין את הפטריוט הישראלי הטיפוסי. על ידי ניתוחי רגרסיה, אשר בוחנים באופן בלתי תלוי כל משתנה דמוגרפי, ניתן להכיר את המשתנים שיותר משפיעים על הפטריוטיות הישראלית. יש לציין כי בשל סיבות מתודולוגיות, ניתוחי הרגרסיה לא בודקים את ההשפעה של השיוך המפלגתי. ועוד יש לומר כי בנושאים שלגביהם יש הסכמה רחבה, לא נוכל להצביע על הבדלים דמוגרפיים, שכן רוב הציבור בעל דעה דומה בעניין.

בהמשך לפרקים המרכזיים שבוחנים את המימדים השונים של הפטריטיזם הישראלי בקרב היהודים, ישנם פרקים נוספים שמוקדשים לנושאים ספציפיים. הראשון בוחן את הרלוונטיות של סוגית ירושלים עבור הפטריטיזם הישראלי. אחריו יש פרק שמתמקד בנושא של היובל ה-60 של המדינה ובו נבחנות הצלחותיה מאז הקמתה. תוצאות הסקר עומדות בהשוואה לממצאים של סקר שנערך לפני עשור, לרגל יובל ה-50.¹

תושבי הפריפריה בכלל ותושבי הצפון והתושבים באזור הסמוך לעזה בפרט, זוכים השנה בניתוח נפרד מכלל האוכלוסייה. כתוצאה ממלחמת לבנון השנייה והירי המתמשך על היישובים בנגב הצפון-מערבי, הוחלט לבחון האם האירועים הללו משפיעים על מידת הפטריטיזם שלהם. כמו כן הסקר בוחן כיצד ירי הקסאמים אל עבר יישובי עוטף עזה משפיע על תחושת האחדות והסולידאריות של החברה הישראלית. לצורך זה הסקר הועבר בנפרד ל-50 תושבים מאזור שדרות והיישובים שסמוכים לה, בכדי להגדיל את התוקף החיצוני של המחקר, אם כי גם כך עלינו להיות זהירים בשימוש ממצאים אלה.

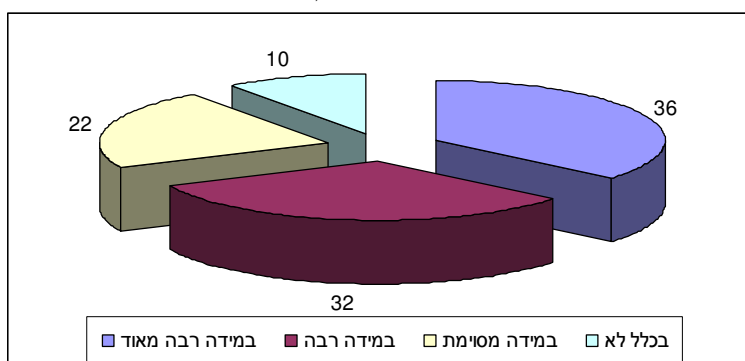
לבסוף יש פרק ייחודי לערביי ישראל. בשל המורכבות בזהותם של ערביי ישראל והיחס האמביוולנטי שלהם לזהות הישראלית, הוחלט בדומה לשנה שעברה, לבחון את הציבור הזה בנפרד לציבור היהודי. פרק זה מציג את עיקר הממצאים של האוכלוסייה הערבית ומשווה אותם עם החברה היהודית.

¹ לקריאה נוספת אנא יעיינו 'מדד השלום', אפריל 1998.

עוצמות סובייקטיביות של פטריוטיות, מעגליה ומרכיביה

במהלך הפרק הנוכחי נציג את הממצאים של סקר הפטריוטיות בנוגע למימדים השונים של התופעה הנידונה. המדדים והשאלות ששאלנו מעידים על מידת הפטריוטיות הישראלית על כל רבדיה. למשל שאלנו מהם הערכים שקשורים לפטריוטיות, הביטויים השונים של התופעה והיחס של הציבור לסמלים הלאומיים. סקר הפטריוטיות פותח את סדרת השאלות עם שאלה אשר מבקשת מהציבור לומר באיזו מידה הוא רואה את עצמו כפטריוט ישראלי.

באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?

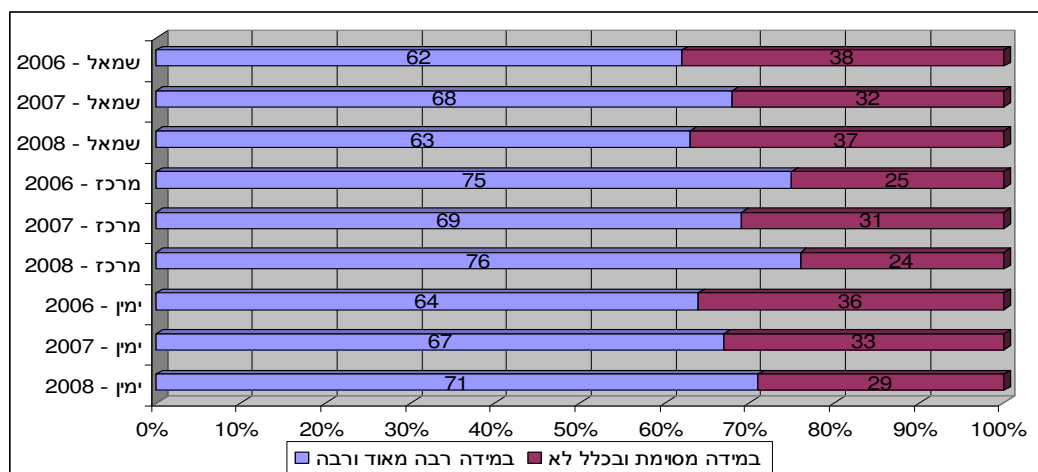
איור 2: הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2008, לפי אחוזים.

לא חל שינוי בהגדרה עצמית של פטריוטיות ישראלי. ראשית כל יש לציין כי לשאלה 'באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?' השנה התקבל ציון דומה לזה של השנים הקודמות: 65. קצת למעלה משני שלישי (68%) מהציבור הישראלי-יהודי מגדירים עצמם כפטריוטים ישראליים, אם במידה רבה מאוד (36%) או במידה רבה (32%). השאר רואים עצמם כפטריוטים במידה מסוימת (22%) או בכלל לא (10%). נתונים אלה זהים לחלוטין לממצאים שהתקבלו בסקר הפטריוטיות 2007 שנערך לאחר מלחמת לבנון השנייה. בהשוואה לארצות הברית, אחוז הפטריוטים בישראל הוא מעט נמוך יותר, שכן 72% מהאזרחים האמריקאים הצהירו ב-2005 כי הם פטריוטים במידה רבה (Gallup 2005).

הדתיים מגדירים את עצמם כמאוד פטריוטיים והחרדים פחות. בניתוח השוואתי נמצא כי רמת הדתיות משפיעה על מידת הפטריוטיות: הציבור הדתי המקבל 76 נקודות בשאלה זו בעומד על העליונה. ציון זה, אשר הינו זהה לציון של שנה שעברה, מהווה שיפור מבחינת הציבור הדתי מ-2006 (71). אחריהם נמצאים מסורתיים (68) וחילונים (63) אשר לא ראו שינוי בציונם לאורך השנים. הציבור החרדי אינו משתלב במגמה האומרת שככל שיש קשר בין חילוניות ורמה נמוכה של פטריוטיות: ציונם של החרדים נמוך במיוחד (49) מאחר שרק 66% מהם רואים את עצמם כפטריוטים ישראליים.

המבוגרים יותר פטריוטים. על פי הנתונים של הסקר, אנו רואים שגם השנה בדומה לשנים הקודמות, רמת הפטריוטיות בקרב הצעירים נמוכה מזו של המבוגרים. ככל שהגיל עולה גם רמת הפטריוטיות עולה: צעירים בגילאי 18-24 קיבלו השנה ציון של 55 ועוד שאנשים בגילאי 25-44 עומדים על ציון של 62. המבוגרים יותר (מעל 45) מגיעים כמעט לציון של 73 נקודות. התופעה באה לידי ביטוי בכך ש-81% מהאנשים מעל גיל 65 מגדירים את עצמם כפטריוטים.

בעלי עמדות פוליטיות וביטחוניות קרובות למרכז מגדירים את עצמם כיותר פטריוטים מכולם. בדומה לשנים הקודמות, ניתן לראות הפרשים קטנים אך בעלי משמעות. על העליונה נמצאים אנשי שתפיסת עולמם בתחום הפוליטי ביטחוני היא של מרכז (71) אחרי עלייה כוללת של ארבע נקודות בשתיים האחרונות. אחריהם אנשי בעלי השקפות ימניות מקבלים ציון של 66 ואחרונים עם ארבע נקודות פחות עומדים אנשי שמאל. התמונה הזו משתקפת באחוז המגדירים את עצמם כפטריוטים: שמאל (63%), מרכז (76%) וימין (71%).

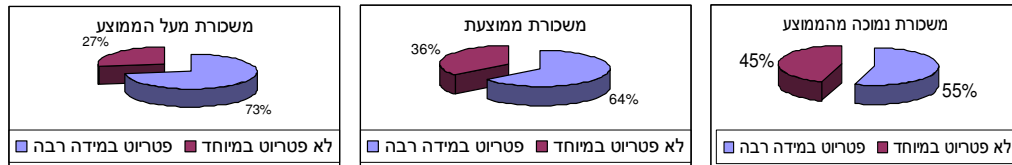
איור 3: פטריוטיות לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2006, 2007, 2008, לפי אחוזים.

השילוב בין נטייה פוליטית ימנית ותפיסה דתית יוצר דפוס של פטריוטיות מאוד גבוהה. שילוב מעניין של מידת הדתיות והנטייה הביטחונית הפוליטית משתקפת בניתוח על פי קרבה מפלגתית: האיחוד הלאומי-מפד"ל (76) והליכוד (71) שנחשבות למפלגות ימין עומדות בראש הדירוג של הפטריוטים הישראלי. אחריהן נמצאת מפלגה של מרכז כמו קדימה ואחריה מפלגה חילונית כמו עבודה. בתחתית הרשימה ממוקמים מצביעי ש"ס ויהדות התורה שציונם לא מגיע ל-45. אנשי מר"צ וישראל ביתנו, חילוניים ברובם, עומדים בין מצביעי מפלגת העבודה והמפלגות החרדיות עם ציון של 60.

כמקובל בשנים האחרונות, הגברים מגדירים את עצמם כיותר פטריוטים. בהמשך למגמה שהתקבלה בשנים הקודמות, גברים (66) רואים את עצמם כיותר פטריוטים מנשים (64). הדבר אינו שונה מהממצאים של השנים הקודמות.

אין הבדל על פי רמת ההשכלה בהגדרה העצמית של רמת הפטריוטיזם. בעלי ההשכלה הגבוהה ביותר מעידים על עצמם כפטריוטים (69) מעט יותר מאשר בעלי ההשכלה הנמוכה (66). יש לציין כי לפני שנתיים בעלי השכלה נמוכה הגדירו את עצמם כפחות פטריוטיים ואחרי שחיקה של 14 נקודות בשנתיים האחרונות, הם נותרו עם רמה נמוכה יחסית.

יותר עשירים, יותר פטריוט. עשירים מעידים על עצמם כיותר פטריוטים מאחרים. ציונם של אנשים של המעמד הגבוה הינו 68, לעומת 63 שנרשם בקרב המרוויחים משכורת ממוצעת ו-59 אצל עניים יותר. הדבר משתקף כאשר משווים בין אחוז האנשים שרואה את עצמם כפטריוטים: 73% בקרב המעמד הגבוה, 64% במעמד הביניים ו-55% בלבד לשכבות הנמוכות יותר.

איור 4: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת נמוכה מהממוצעת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

איור 5: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת ממוצעת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

איור 6: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת מעל הממוצע בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על רמת מדד פטריויזם:

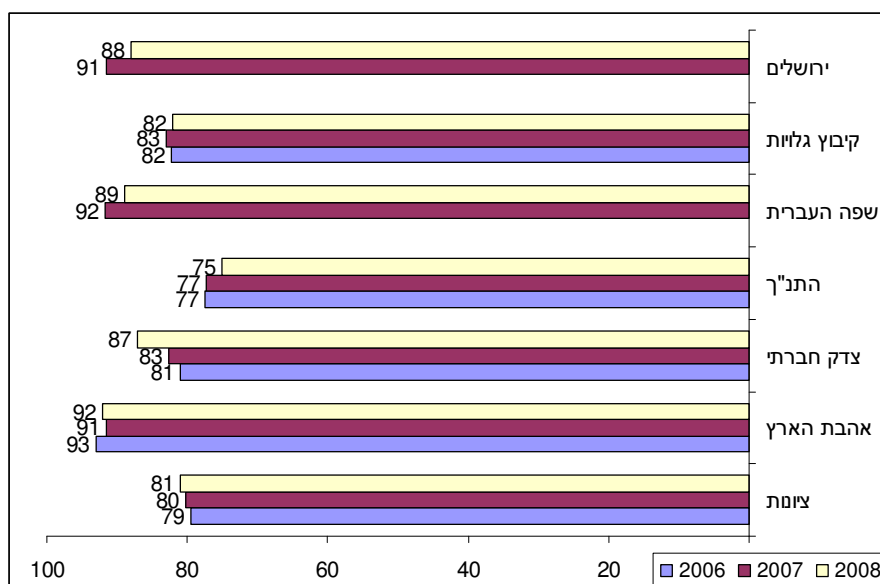
רמת הדתיות – על פיה דתיים הם הפטריוטים ביותר במדינת ישראל.

נטייה פוליטית – על פיה הימין רואה את עצמו כיותר פטריוט ישראלי מאשר אחרים.

ניתוחי הרגרסיה קובעים כי למשתנים הדמוגרפיים של רמת ההכנסות, רמת ההשכלה, מגדר, גיל אין משקל משמעותי בהשפעה על ההגדרה עצמית כפטריוט.

ערכים של פטריטיזם ישראלי:

ערכים שהיו חשובים בשנה שעברה, נותרו חשובים השנה גם כן. בנוסף לביטויים של פטריטיזם, שאלנו את הציבור עד כמה קשורים ערכים מסוימים לתופעה שאנו בוחנים. מתוך רשימה בת שמונה ערכים, 97% מהציבור הישראלי-יהודי אמרו כי 'אהבת הארץ' הוא הערך הקשור ביותר. מתחתיו, עם הבדלים זעירים ביניהם היו 'השפה העברית' (94%), 'המורשת היהודית' (93%) ו'ירושלים' (92%). 'קיבוץ הגלויות' ו'ציונות' הם באמצע המדרג ו'צדק חברתי' ו'התנ"ך', בעיני הציבור, פחות קשורים למושג. הציון הכללי הממוצע של הערכים הקשורים לפטריטיזם מסתכם השנה ב-81, ציון נמוך מעט מזה של 2007 (83) ו-2006 (82.5). השינוי המשמעותי היחיד שניתן להצביע עליו הוא בדירוג הערכים. את השינויים בציונים ובדירוג של כל אחד מהערכים ניתן לראות באיור מס' 7:

איור 7: ערכים של פטריטיזם ישראלי, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.

הערכים של פטריטיזם יותר חשובים לדתיים. על פי הנתונים של הסקר הנוכחי, לחשיבות של הערכים של פטריטיזם יש קשר לרמת הדתיות של הציבור. כך, בקרב הציבור הדתי הציון של הערכים הוא 90, ציון זהה לזה של שנה שעברה וגבוה ב-6 נקודות מזה שלפני שנתיים. בין המסורתיים הציון הוא 84, ואצל החילוניים 78. הציבור החרדי, אשר מקנה פחות חשיבות ל'שפה העברית' (75 לעומת 90 בממוצע אצל האחרים) וגם ל'ציונות' (40 לעומת 85), ניצב במקום האחרון (74).

מגמה של עלייה בקרב הצעירים. הניתוח של הנתונים על פי גיל מעלה כי אנשים מעל גיל 45 רואים בערכים הללו כקשורים קשר הדוק לפטריטיזם. למשל, כל מבוגר מגיל 45 אמר כי 'אהבת הארץ' הינו ערך קשור למדי לפטריטיזם, וגם הרוב המכריע של הצעירים בגילאים 18-24 חושב כך. כתוצאה מכך ציונם המשוקלל של הצעירים ושל המבוגרים היה דומה מאוד (82 ו-84). לעומת זאת, הציבור שגילו נע בין 25 ל-44 קיבל ציון של 78. בשנה שעברה ראינו מגמת עלייה בתחום זה בקרב הצעירים והמבוגרים. השנה ציונם של המבוגרים לא גבוה מזה של שנה שעבר, אך הציון של הצעירים ממשיך לעלות: ב-2006 היה 74.5, שנה שעברה היה 77 והשנה הוא הגיע ל-81.5.

בעלי תפיסות ימניות ושמאלניות חלוקים בנוגע לערכים שקשורים לפטריוטיזם. באופן כללי, ועל פי מדד הערכים שיצרנו, ניתן לציין כי מצביעי הימין חושבים יותר שלערכים הללו יש קשר עם הפטריוטיזם (84). הציונים של בעלי תפיסות ביטחוניות של מרכז ושמאל הם 82 ו-78. אולם כשבדקים לעומק את הסוגיה עולה כי כל אחד מקנה חשיבות לערך אחר. למשל, עולה מהממצאים כי עבור 84% מציבור השמאל, 'צדק חברתי' הינו ערך פטריוטי. ואילו התנ"ך, מהווה ערך מרכזי ל-89% מהימניים. יחד עם זאת, אנשי מרכז הם הרוב כששואלים האם 'השפה העברית' קשורה לפטריוטיזם (97%).

חילוקי הדעות משתקפות בפוליטיקה. השוני בין העולם החרדי והעולם הדתי בא לידי ביטוי גם בניתוח על פי רמת הדתיות והן על פי ניתוח של הצבעה מפלגתית. בדומה לניתוחים אחרים, הדתיים הם בעלי הציונים הגבוהים ואילו החרדים הם אלה עם הציונים הנמוכים, דבר שמסביר מדוע איחוד לאומי-מפד"ל הינה המפלגה עם הציון הגבוה ביותר (93) ויהדות התורה הנמוך ביותר (61). בשילוב בין רמת הדתיות ונטייה פוליטית, נראה כי לראשון יש יותר משקל, שכן הציון של מצביעי ישראל ביתנו (ברובם חילוניים) הוא נמוך במיוחד (74). הדירוג של מצביעי ישראלי ביתנו בתחתית הרשימה, רחוק ממצביעי הליכוד, קדימה, העבודה, ש"ס ומר"צ.

<u>ערכי הפטריוטיזם בעיני חרדים</u>	<u>ערכי הפטריוטיזם בעיני דתיים</u>	<u>ערכי הפטריוטיזם בעיני המסורתיים</u>	<u>ערכי הפטריוטיזם בעיני חילוניים</u>
ירושלים תנ"ך אהבת הארץ קיבוץ גלויות	ירושלים השפה העברית אהבת הארץ תנ"ך	אהבת הארץ ירושלים השפה העברית ציונות	אהבת הארץ השפה העברית ציונות ירושלים

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על רמת מדד הערכים:

רמת הדתיות – על פיה דתיים ומסורתיים מייחסים לערכים של המדד קשר יותר חזק למושג הפטריוטיזם מאשר חילוניים וחרדים.

הנטייה הפוליטית – על פיה אנשי ימין ומרכז רואים במרכיביו של מדד הערכים משמעות יותר קרובה למושג הפטריוטיזם מאשר אנשי שמאל.

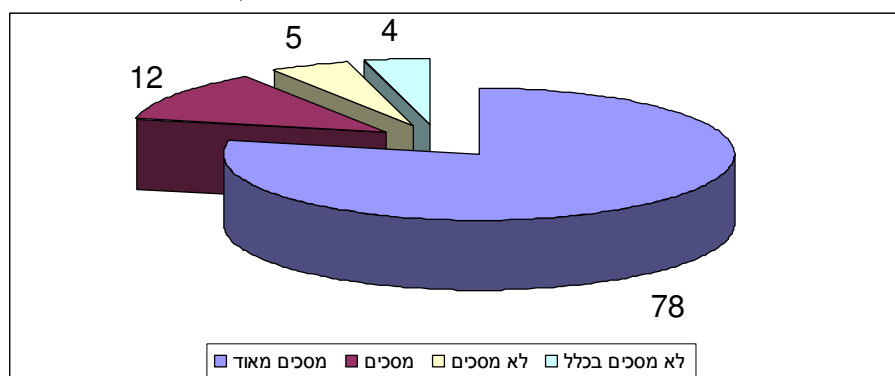
רמת ההכנסה – על פיה השכבות האמידות נוטות להעריך יותר את מרכיביו של מדד הערכים.

ניתוחי הרגרסיה קובעים כי למשתנים הדמוגרפיים של מגדר, רמת ההשכלה וגיל אין משקל משמעותי בהשפעה על הציונים של מדד הערכים.

סמלים של פטריוטיזם:

המימד האחרון של הפטריוטיזם שנבחן בפרק זה קשור לסמלים שקשורים לפטריוטיות. על מנת להכיר מה החברה הישראלית חושבת, שאלנו עד כמה חשוב להניף את דגל ישראל ביום העצמאות ועד כמה מרגיז את הציבור כשאנשים לא עומדים בצפירה של יום הזיכרון. תוצאות השנה לא שונות במיוחד מאלה של השנים הקודמות. למשל השנה 83% מהציבור היהודי אומרים כי האקט הסמלי של 'הנפת דגל ישראל ביום העצמאות' חשוב לפטריוטיזם. ועוד נמצא כי תשעה מכל עשרה יהודים מסכימים שמרגיז אותם שלא לעומדים בצפירה של יום הזיכרון לחללי צה"ל. נתונים אלה דומים ביותר לאלה שהתקבלו בשנים הקודמות.

מרגיז אותי כשמזלזלים בצפירה ביום הזיכרון לחללי צהל

איור 8: מכבדי הצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

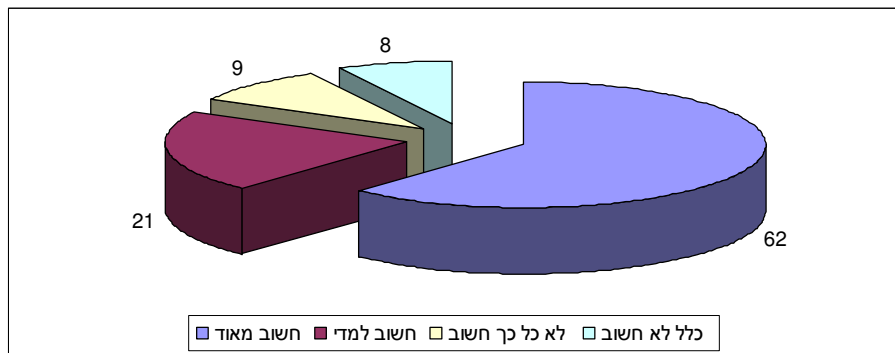
על פי ניתוח הממצאים אנו מגלים כי הרגישות לסמלים הלאומיים מפרידה בעיקר בין חרדים ושאר האוכלוסייה היהודית. הציבור המסורתי רגיש ביותר לסמלים (89) ואחריהם עומדים החילונים (86), הדתיים (84), ולבסוף החרדים (34). ההבדלים בין מסורתיים, חילוניים ודתיים עולים מניתוח ההיגדים המרכיבים את מדד הסמלים: לחילוניים (93) ומסורתיים (92) מרגיז יותר מאשר לדתיים (85) כשלא מכבדים את הצפירה ביום הזיכרון. כמו כן המסורתיים הם אלה שהכי מזהים את הנפת הדגל ביום העצמאות כאקט פטריוטי. למרות ההבדלים הזעירים הללו, ישנה קרבה בולטת ביניהם בנוגע לסמלים לאומיים. ניתן להסביר זאת בשל ההיבט הלאומי-ציוני שהם רואים ביהדות, דבר שאינו משותף לרוב הציבור החרדי. על כן הציון של החרדים נמוך בהרבה מזה של האחרים: 34. ניתן להמחיש זאת על ידי כך שרק 35% מהחרדים מתרגזים כאשר מפירים את דקת הדומייה ביום הזיכרון (לעומת 97% בקרב החילוניים). הציונים בנוגע לסוגיה זו לא השתנו בצורה מובהקת בין השנים האחרונות.

מפלגות ציוניות קשורות לסמלים. הקשר בין סמלים לאומיים והזדהות עם התפיסה הציונית, משתקפת בניתוח על פי קרבה מפלגתית. מצביעי יהדות התורה ושי"ס, שהן שתי מפלגות לא ציוניות, מקבלים ציונים של 20 ו-40. זאת בהפרש עצום ביחס למפלגות כמו קדימה (91), העבודה (88.5), הליכוד (88) ושאר המפלגות הציוניות אשר ציוניהם לא יורדים לרמתן של המפלגות החרדיות.

המבוגרים מתחברים יותר לסמלים. על פי הנתונים של הסקר, יש פער משמעותי בין מבוגרים מעל גיל 45 וצעירים (בגיל צבא ואחרי שחרור) לבין אנשים בגילאי 25-44 בנוגע לחשיבות של הסמלים הלאומיים. הציון של הראשונים הוא 87. בקרב הצעירים יש עלייה בהערכה של הסמלים הלאומיים בשנים האחרונות: עלייה של 13 נקודות בין 2006 (68) ו-2007 (79) לבין השנה: 86. לעומת זאת הציון של שכבות הגיל שביניהם הוא נמוך יותר: 79.

סמלים חשובים יותר לעשירים. נראה שככל שרמת ההכנסות עולה, כך עולה רמת החשיבות שאנשים מקנים לסמלים הלאומיים. למשל אנשים שמרוויחים מעל הממוצע קיבלו 86.5. זאת אומרת 7.5 נקודות יותר מאשר מי שמרוויח שכר ממוצע ו-15.5 נקודות מעל השכבות הנמוכות ביותר.

האם חשוב להניף דגל ישראל ביום העצמאות לפטריטיזם הישראלי?

איור 9: מכבדי הנפת הדגל ביום העצמאות בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על רמת מדד הסמלים:

רמת הדתיות – על פיה דתיים, מסורתיים וחילוניים מייחסים לסמלים חשיבות רבה.
רמת ההכנסה – על פיה השכבות העמידות נוטות להעריך יותר את מרכיביו של מדד הסמלים.
רמת ההשכלה – בעלי השכלה נמוכה מקנים יותר חשיבות לסמלים.
גיל – הצעירים והמבוגרים מעל גיל 45 רואים בסמלים הלאומיים חלק עיקר של הפטריטיזם הישראלי.

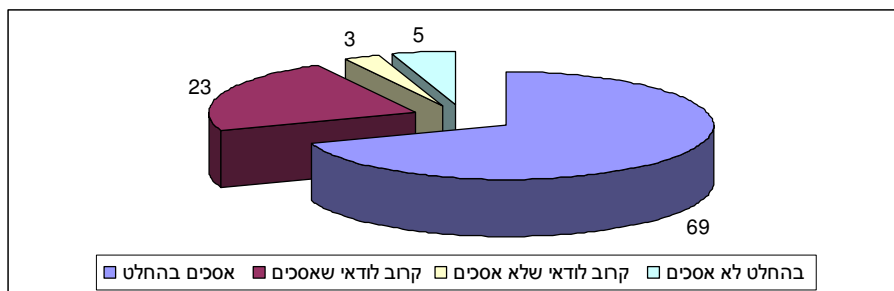
ניתוחי הרגרסיה קובעים כי למשתנים הדמוגרפיים של נטייה פוליטית ומגדר אין משקל משמעותי בהשפעה על הציונים של מדד הסמלים.

מימד ההקרבה

מימד מרכזי כשבוחנים את הפטריוטיזם הישראלי הוא מה האזרחים מוכנים לעשות למען המדינה ובאיזה מידה הם נכונים לכך. במדינת ישראל הנכונות להילחם למען המדינה היא הסימן האולטימטיבי של ההקרבה. כזכור, כששאלנו האם הנכונות להילחם הוא ביטוי חשוב לפטריוטיות הישראלי, 95% מהאוכלוסייה ענה בחיוב. כלומר, הרוב המכריע של אוכלוסיית המדינה רואה בו מרכיב חיוני להגדרת המושג. כתוצאה מכך חשוב לבחון האם האזרחים מוכנים ליישם את הערך הזה לגבי עצמם.

אז והיום הרוב מוכן להילחם למען המדינה. במהלך שלושת הסקרים על הפטריוטיות שאלנו את השאלה הזו והשנה גילינו כי 92% מהציבור היהודי מוכנים בהחלט או די מוכנים להילחם למען המדינה, שיעור זהה לזה שהתקבל בשנים הקודמות.

האם תסכים להילחם למען המדינה?

איור 10: הנכונות להילחם למען המדינה, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

החרדים פחות נכונים להילחם למען מדינת ישראל. הציון של כלל האוכלוסייה היהודית בנכונות להקרבה למען המדינה הוא 85.5, זאת אחרי שקלול של ציונם של כל האזרחים. כך למשל ציונם הגבוה במיוחד של דתיים (93) משוקלל עם ציונם של מסורתיים (88), חילוניים (85) וחרדים (67) מסתכם ב-85.5. יש לציין כי בקרב מסורתיים, חילוניים ודתיים לא חל כל שינוי במהלך השנים האחרונות בנכונותם להילחם למען המדינה. אולם בציבור החרדי, הייתה ירידה בין השנים: 2006 ציונם היה 80 ושנה שעברה ירד ל-65.

יותר מבוגר, יותר מוכן להילחם. אנו יכולים להצביע על קשר מסוים בין גיל והקרבה למען המדינה. למשל יש לציין כי אנשים מבוגרים מגיל 45, נכונים במיוחד להקריב את עצמם למען המדינה (91). זאת לעומת הצעירים שבגיל השירות הצבאי או שרק השתחררו ממנו (84) או אנשים בגילאי 25-44 (81).

הפער בין נשים וגברים בנכונות להילחם למען המדינה הולך ומצטמצם. השנה בדומה לשנים הקודמות הגברים (88) נוטים להיות יותר מוכנים להקריב את עצמם למען המדינה מאשר הנשים (83). אולם הפער בין השניים הולך ונהייה יותר קטן ככל שחולף הזמן: לפני שנתיים גברים (93) גברו על נשים ב-11 נקודות ושנה שעברה הפער היה של 10 יחידות (91 לעומת 81).

בעלי תפיסות שמאליות פחות מוכנים להקריב עצמם פחות למען המדינה. מתברר כי יש קשר מובהק וחזק בין התפיסה הבטחונית לבין הנכונות להילחם. אנשי שמאל (80) ומרכז (87) פחות נחוצים בדעתם להילחם למען המדינה מאשר אנשי הימין (90). יש לומר כי בשנה שעברה הפערים בין שלוש הקבוצות מעט יותר.

הפער על פי התפיסות ביטחוניות בין ימין, מרכז ושמאל מתרגם בחלקו למישור המפלגתי. בתרגום ממשי למפה הפוליטית הישראלית ניתן לומר כי מצביעי האיחוד הלאומי-המפד"ל נוטים לקבל את הציון הגבוה ביותר (96) בנושא של הקרבה עצמית, שעה שמצביעי מר"צ מקבלים את הציון הנמוך (81) מבין המפלגות הציוניות. בין שתי הקצבות הללו של המפלגות הציוניות עומדים מצביעי הליכוד, קדימה, העבודה וישראל ביתנו. הרחק מקבוצת המפלגות הציוניות נמצאות שתי המפלגות החרדיות: ש"ס (76) ויהדות התורה (48).

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על הנכונות להילחם:

מגדר – על פי משתנה זה **גברים** מוכנים להילחם למען המדינה יותר.
גיל – הקובע כי **המוגברים** מצטיינים בנכונות להילחם.
רמת הדתיות – מצביעה על כך שנכונותם של **חילוניים, מסורתיים ודתיים** הנכונות להילחם למען המדינה גבוהה מזו של החרדים.
נטייה פוליטית – על פיה המוטיבציה בקרב אנשי **ימין ומרכז** יותר גבוהה כאשר מדובר במחויבות להגן על המדינה.

ניתוחי הרגרסיה קובעים כי למשתנים הדמוגרפיים של רמת ההשכלה, רמת ההכנסות אין משקל משמעותי בהשפעה על הציונים של מדד ההקרבה.

כידוע למונח פטריוטיות יש קשר הדוק למונחים מולדת, אדמה וארץ. המימד שאנו בוחנים בפרק זה הינו מושג ה'שורשיות'. על פי המונח הזה, אנו בוחנים את מידת הקשר של האזרחים למקום ולמדינה. לצורך זה יצרנו מדד שמורכב משלוש שאלות: האם אתה מעדיף להיות אזרח ישראלי מאשר אזרח של כל מדינה אחרת; האם תעודד את ילדיך לחיות בארץ; והאם תהיה מוכן לעזוב את הארץ. כמו כן התעניינו ללמוד על הסיבות שעשויות לגרום שאנשים יעזבו את הארץ. על ידי כך אנו מקווים ללמוד על היחס שבין האזרחים למדינת ישראל ולארץ ישראל.

מדד השורשיות התייצב אחרי שנה. במבט לאחור אנו רואים כי אחרי העלייה המשמעותית של 2007 (80) לעומת 2006 (62) רמת השורשיות של אזרחי המדינה התייצבה ונכון להיום רמת השורשיות בקרב היהודים היא 78.

מדד השורשיות, מי יותר ומי פחות? כאמור מדד השורשיות, המורכב משלוש שאלות, לא השתנה השנה משנה שעברה. מדד השורשיות גבוהה יותר בקרב נשים, דתיים וימניים. יחד עם זאת, אין כל קשר לרמת ההשכלה, רמת ההכנסות והנטייה הפוליטית של הציבור.

נתונים כלליים:

נשים יותר מחוברות למדינת ישראל. רמת השורשיות גבוהה יותר בקרב נשים (82) מאשר בקרב גברים (הפרש של 8 יחידות). הדבר משתקף למשל בנכונות לעזוב את הארץ: לפי הנתונים של השנה 27% מהגברים רואים בזאת כדבר אפשרי לעומת 17% מכלל נשות ישראל. כמו כן נחישותן של הנשים לעודד את הילדים להישאר בארץ גבוהה ב-5% מזו של הגברים (82%).

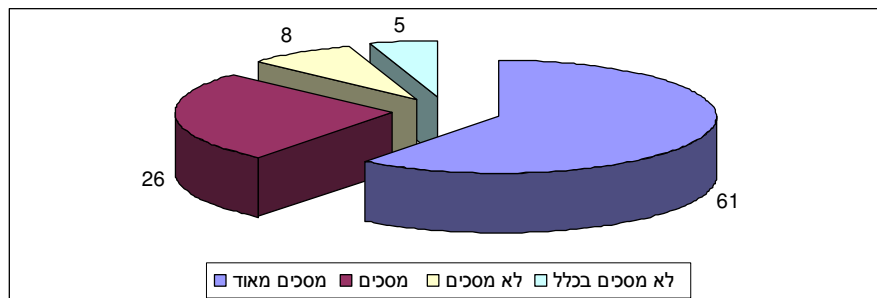
רמת הדתיות. כפי שראינו בשאלות אחרות, הציבור הדתי מקבל את הציון הגבוה ביותר: 90, אחריו ניצב הציבור המסורתי 83. בשונה בהרבה מהמדדים הקודמים, במדד השורשיות לחרדים (77) יש ציון יותר גבוה מזה של החילוניים (73).

המבוגרים יותר מחוברים למקום. מדד השורשיות מגלה כי על פי ניתוח של שכבות גיל יש מגמה שמוכרת לנו משאלות אחרות: מבוגרים מעל גיל 45 נוטים לקבל את הציון הגבוה ביותר (84). אחריהם עומדים שוב הצעירים שמתחת לגיל 24 (76) ואחרונים נמצאים גילאי הביניים, עם ציון ממוצע של 74.

בעלי תפיסות מדיניות ימניות יותר קשורים לארץ. ציונם הממוצע של בעלי תפיסות של ימין הוא 83 לעומת בעלי תפיסות של מרכז (79) ושמאל (72). דפוס זה אשר חוזר על עצמו בכמה שאלות, היה אופייני גם לסקרים של השנים הקודמות.

בעלי השכלה נמוכה נוטים להיות קצת יותר קשורים למדינת ישראל. הציון הכללי של בעלי השכלה נמוכה עולה במעט (83) על זה של האקדמאים (78). בין רמות ההכנסות השונות אין הבדל משמעותי ביחס למידת השורשיות, שכן בעלי הכנסות הגבוהות (78) לא שונים מהעניים (80) ושכבות הביניים (77).

האם אתה מעדיף להיות אזרח של מדינת ישראל מאשר אזרח בכל מדינה אחרת בעולם?

איור 11: העדפה להיות אזרח ישראלי, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

פחות אנשים מעדיפים להיות אזרחי המדינה. גם השנה שאלנו את הציבור האם הוא יותר מעדיף להיות אזרח של מדינת ישראל מאשר אזרח בכל מדינה אחרת בעולם ומצאנו ירידה משמעותית בקרב האנשים שמעדיפים להיות ישראלים בהשוואה לשנים הקודמות. לפני שנתיים 71% מהציבור הסכים עם הדעה כי עדיף להיות אזרח ישראלי ואילו השנה רק 60.5% בחר באפשרות הזו. יש לציין כי גם בשנה שעברה הייתה ירידה מסוימת בתחום זה מאחר שאז 64% חשב כך. הדבר משתקף בציון הממוצע של השנים: ב2006 היה 85, ב2007 היה 83 והשנה הוא הגיע ל81.

שחיקה בצעירים ושכבת הגיל האמצעי. ציונם של המבוגרים מעל גיל 45 לא השתנה בשלושת השנים האחרונות. הצעירים ביותר, שבשנה שעברה רשמו ירידה של 5 נקודות לעומת 2006 (75) שיפרו מעט את מצבם (77). לעומת זאת, בשכבת גילאי הביניים חלה ירידה נוספת לזו של השנה שעברה וציונם צנח השנה ל76 (כאשר ב2006 היה 83).

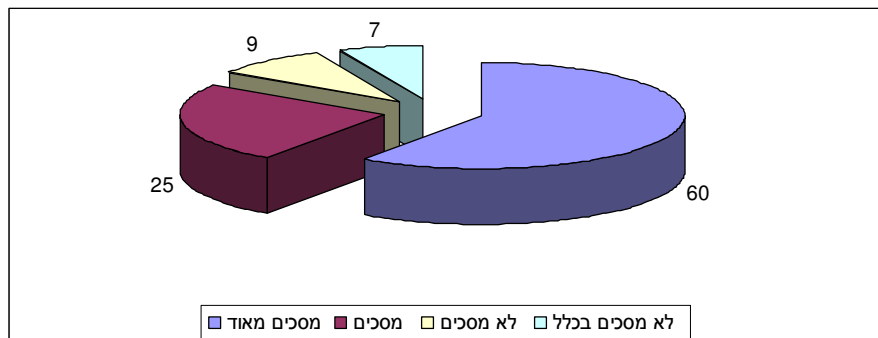
הירידה בהעדפה להיות אזרח ישראלי חוצה את כל רמות ההשכלה. הירידה המשמעותית ביותר נרשמה בקרב מי שסיימו ביס"ס תיכון ומטה, עם ירידה של 18 נקודות בין שלושת השנים. אולם גם בעלי השכלה אקדמאית ועל תיכונית רשמו ירידה בתחום זה.

אין דפוס אחיד בניתוח על פי חתכים כלכליים, אך בכולם מסתמנת ירידה בהעדפת האזרחות הישראלית. למרות ההכנסות הגבוהות בהן זוכות השכבות החזקות של החברה הישראלית, ההעדפה לאזרחות הישראלית שלהם פוחתת, כפי שניתן לראות בציוניהם: ב2006 - 86, ב2007 - 83 והשנה ציונם הוא 80. אולם, הפגיעה המתמשכת בשכבות החלשות אולי מסבירה מדוע הציון של המשתכרים מתחת לממוצע ירד בשנתיים האחרונות ב8 נקודות (89 ב2006 לעומת 81 השנה). בשכבות הביניים, הציון הוא הנמוך ביותר (80), אחרי שהשנה נרשמה ירידה של 7 נקודות בהשוואה לשנה הקודמת.

חלה ירידה בכל הקבוצות הדתיות מלבד הקרב הדתיים. חרדים, מסורתיים וחילוניים רושמים שנה אחרי שנה ירידה בהעדפה שלהם להיות אזרחים ישראליים. הקבוצה הראשונה אשר לפני שנתיים קיבלה ציון גבוה מ84 הגיע השנה לציון של 73, אחרי שבשנה שעברה ציונם היה 77. בקרב החילוניים (81, 79, 76 השנה) ובציבור המסורתי (92, 88, 86) המגמה פחות חדה. לעומת זאת, בקרב הדתיים נרשם ציון דומה מאוד לזה של השנתיים הקודמות (93), דבר שהופך אותם לציבור שהכי מעדיף להיות אזרחים ישראליים.

הגברים פחות מעדיפים להיות אזרחי המדינה. אחרי שנתיים של יציבות בהם הגברים רשמו ציון של 84 בשאלה האם הם מעדיפים להיות אזרחי ישראל או אזרחים של מדינה אחרת, השנה נרשמה ירידה לא קטנה בציון שלהם: 76.5. בהשוואה עם נשות המדינה, מידת השורשיות שלהם נמוכה יחסית, שכן הציון של הנשים בשאלה זו הוא לא פחות מ-85.

האם אתה מסכים כי תעודד את ילדי לחיות בארץ, למרות שיש מקומות בטוחים ומשגשגים יותר בהם יוכלו לחיות?

איור 12: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

הרוב יעודד את הילדים להישאר בארץ. פריט זה, שהוא חלק ממדד השורשיות, מעלה כי הרוב הגדול של האוכלוסייה היהודית יעודד את ילדיו לחיות בארץ. אחוז האנשים אשר לא מסכימים עם הטענה הזו, נמוך יחסית. הציון הכללי של הפריט הזה ב-2008 הוא 79, כאשר בשנים הקודמות היה גבוה ב-3 נקודות.

סיכוי יותר גדול שילדיהם של בעלי תפיסות של ימין יישארו בארץ. על פי הנתונים של השנה וגם של שנה שעברה, יש קשר בין הנטייה הפוליטית של הציבור והנחישות לעודד את הילדים להישאר בארץ, כאשר לימניים ציון יותר גבוה (83) מאנשי למרכז (81) ולשמאל (74). הדפוס הזה היה קיים גם בשנה שעברה.

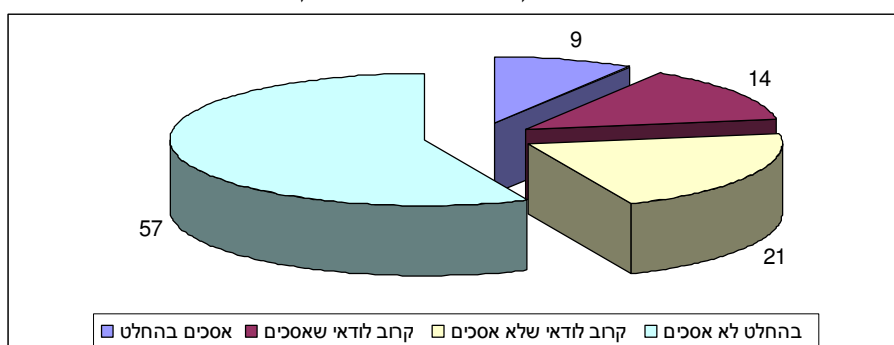
נשים מעודדות יותר. ב-2006 ציון הנשים בתחום זה היה גבוה מזה של הגברים בכמעט 8 יחידות. בעקבות עלייה בציונם של הגברים וירידה בציון של הנשים בשנה שעברה, הפכו הגברים להיות אלה שהיו על העליונה בתחום זה. כיום, על פי סקר הפטריאטיזם 2008 נשים מקבלות ציון של 84 לעומת הגברים אשר ציונם צנח לרמה הנמוכה בין כל שלושת השנים (76).

ירידה בנחישות של שכבת הגיל 25-44. שכבת גיל זו, קיבלה בשנה שעברה את הציון הגבוה מבין כל שלושת הקבוצות (83). כעת, אחרי שנה, ציונם לא עולה על 75. כתוצאה מהירידה החדה הזו הם הופכים להיות הקבוצה הפחות נחושה בעידוד ילדיה לחיות בארץ, שעה שבעבר היא הייתה בעלת הנחישות הרבה ביותר מבחינה זאת. הציון של הצעירים הוא 78 ושל המבוגרים יותר הוא הגבוה ביותר: 83.

שחיקה במעמד הבינוני. המעמד הבינוני של החברה הישראלית גבר בשנה שעברה על שתי השכבות האחרות בפער של כ-5 נקודות. השנה הם רשמו ירידה של כמעט עשר נקודות. משמעות הדבר היא כי הם הופכים השנה להיות שכבת הגיל עם השיעור הנמוכה ביותר לגבי עידוד הילדים להישאר בארץ (75). השכבות החלשות (80) והשכבות העשירות (81) מקבלות ציון זהה כמעט זהה לזה של שב 2007.

הדתיים רוצים שהילדים יישארו כאן. כמו במרבית הנושאים, הדתיים מקבלים את הציון הגבוה מכולם גם בתחום זה (92), ואם כי הציון המרשים הזה נמוך מזה שהם קיבלו שנה שעברה (95), הפער בינם לקבוצות האחרות גדול במיוחד: המסורתיים מקבלים ציון של 82, החרדים 79 וחילוניים 75. בקרב החרדים נרשמת מגמת ירידה לאורך השנים: לפני שנתיים ציונם היה 97, ב-2007 ירד לרמה של 90 והשנה הם רושמים שחיקה משמעותית נוספת.

האם תהיה מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

איור 13: הנכונות להגר לארץ אחרת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

לא עוזבים את הארץ. 78% מכלל האוכלוסייה היהודית אינם נוטים לעזוב את הארץ, ואילו השאר אומרים כי הם עשויים להגר למקום אחר. ביקשנו מהציבור לציין את הסיבה העיקרית שבגללה הם היו מוכנים לעזוב את הארץ. חלק ניכר מהציבור (46%) חזר ואמר כי הוא לא יעזוב את הארץ משום סיבה. בקרב אלה שהיו מוכנים לציין סיבה לעזוב נמצאו כי יש שני מניעים עיקריים להגירה מן הארץ: המצב הכלכלי והמצב הביטחוני. הסיבה הראשונה, המצב הכלכלי, צוינה על ידי כשליש מהציבור, שיעור זהה לשיעור שהתקבל שנה שעבר (32%). המצב הביטחוני, אשר בשנה שעברה צוין על ידי 26%, מהווה כיום סיבה לעזוב את הארץ עבור 19% בלבד. כלומר בין 2007 ו-2008 חלה ירידה באחוז האנשים ששוקלים לעזוב את הארץ מסיבות ביטחוניות. בפער ניכר אחריהן הוזכרו השחיתות השלטונית (9%) והשאיפה להתפתחות אישית (הכוללת לימודים ועבודה) שצוינה על כ-10%.

כמו במרבית השאלות הקודמות, גם ביחס לנכונות לעזוב את הארץ נמצא על פי החתך של נטייה פוליטית הדפוס המוכר לפיו הימין מדורג בראש (81), המרכז במרכז (76.5), והשמאל אחריהם (64). דפוס זה התקבל גם בשנים קודמות.

המגמה של בריחת מוחות ממשיכה. בעלי השכלה הגבוהה, אשר בשנה שעבר היו היחידים עם ציון נמוך מ-70 מובילים גם השנה בנכונות לעזוב את הארץ. יותר מ-24% מבעלי השכלה גבוהה שוקלים לעבור לגור לארץ אחרת. הקבוצה השנייה שמוכנה לעזוב את הארץ היא הקבוצה של בעלי השכלה על תיכונית. בציבור שלא סיים תיכון אחוז הנכונים לעזוב את הארץ נמוך במיוחד: 14%. ניתן לסכם כי יש קשר חיובי בין רמת ההשכלה והנכונות לעזוב את הארץ.

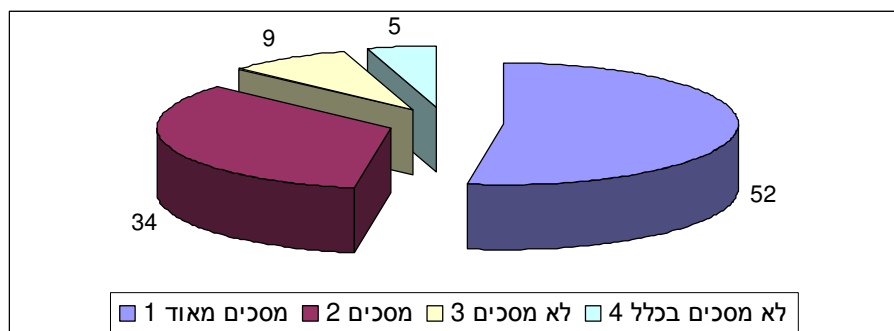
גברים מחפשים במקומות אחרים. 27% מהגברים היהודים חושבים כי לעזוב את הארץ זו אפשרות מבחינתם, לעומת שיעור נמוך יותר בקרב הנשים (17%). פער זה אשר משתקף גם בשאלות אחרות של מדד השורשיות, מהווה שינוי משנה שעברה, בה ציונם של נשים וגברים היה זהה לחלוטין (76). בשנה הנוכחית לעומת זאת, הפער הממוצע בין נשים וגברים מסתכם בכמעט 10 נקודות, מאחר שנרשמה עלייה של כמעט ארבע נקודות אצל הנשים וירידה בציונם של הגברים בשיעור של כשש נקודות.

אחוז הצעירים השוקל לעזוב את הארץ יורד ואילו בשכבות הגיל הביניים האחוז עולה. הציבור המבוגר ביותר (82) שומר על הציון לאורך השנים ביחס לשאלה האם לעזוב את הארץ או לא. למרות הפער המשמעותי בין מבוגרים ושכבות הגיל האחרות, בשנה האחרונה נרשמות שתי מגמות בולטות: הצעירים ביותר רשמו עלייה של 9 נקודות בשנה האחרונה וציונם הגיע ל-73. בד בבד עם עלייה משימה זו, בני גיל הביניים רשמו ירידה של 4 נקודות בשנה האחרונה, אשר הובילה אותם לציון שנתי של 69.

העשירים שוקלים לעזוב את הארץ. בדומה לשנה שעברה עולה מהנתונים כי רמת השורשיות של השכבות החלשות גבוהה יותר מזו של השכבות החזקות. ציונם של העניים (80) גבוה ב-7 יחידות מזה של השכבות העשירות. אחד מכל ארבעה אנשים של בעלי ההכנסות הגבוהות שוקל לעזוב את הארץ, ואילו בשכבת הביניים והנמוכה מדובר ב-20.5% ו-15%.

חילוניים נוטים לעזוב את נארץ יותר מהאחרים. חרדים ומסורתיים נמצאים בתווך מבחינת הנכונות להגר למדינה אחרת (82 לראשון ו-81 לשני). לעומת זאת הפער בין דתיים (87) וחילוניים (69) משמעותי מאוד. על פי נתון זה החילוניים עלולים לעזוב את הארץ בשיעורים גדולים יותר מכל אחת מהקבוצות האחרות.

עדיף לחיות בארץ גם אם תהיה באזור מדינה עוינת שיש לה נשק גרעיני

איור 14: הנכונות להגר לארץ אחרת אם למדינה עוינת יהיה נשק גרעיני, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

הסכנה הגרעינית אינה מהווה סיבה לעזוב את הארץ עבור האוכלוסייה היהודית-ישראלית. יותר מ-86% מהציבור היהודי במדינת ישראל אינו רואה בסכנה שמדינה עוינת תרכוש נשק גרעיני סיבה לעזוב את הארץ. יותר ממחצית מהאוכלוסייה בטוחים בכך במידה רבה ויותר משליש מסכים עם הטענה במידה מסוימת. מצד שני פחות מ-5% אינו מסכים בכלל עם הטענה ורואה בהתגרענות של מדינה עוינת סיבה שבגללה יש לשקול לעזוב את הארץ.

הצעירים מפחדים יותר והמבוגרים מעל 65 פחות. קבוצת הגיל המבוגרת יותר, היא היחידה אשר יותר מ-90% ממנה אינם רואים סיבה לעזוב את הארץ בשל התגרנות מדינה עוינת. בכל שאר הקבוצות אחוז השוקלים לעזוב את הארץ נע בין 11.5% ל-17.5% (בקרב הצעירים שמתחת לגיל 25).

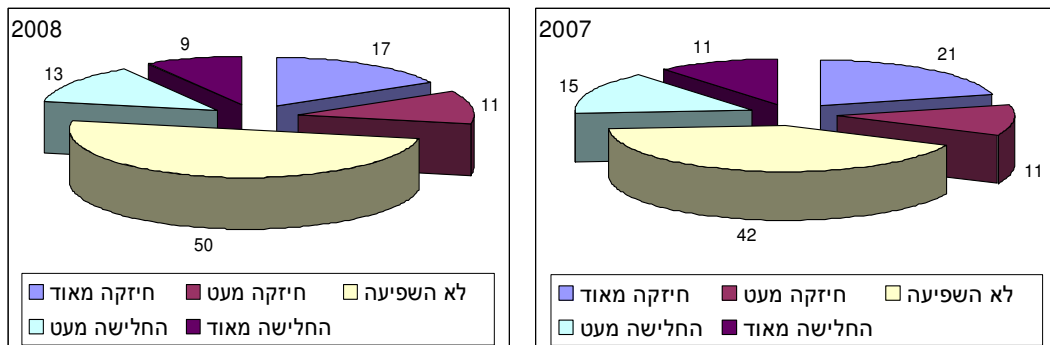
השמאל ישקול יותר מהימין בשאלה האם להישאר בארץ לנוכח סכנה גרעינית. רמת השורשיות בקרב הציבור הימני עומדת במבחן גם כאשר מעלים את השאלה הזו. רק 12% מהציבור המזוהה עם הימין שוקל לעזוב את הארץ במצב כזה, לעומת 18% בקרב השמאל. אולם האחוז הנמוך ביותר בשאלה זו מיוחס לציבור המרכז אשר כמעט 90% ממנו משוכנע כי לא יעזוב את הארץ מסיבה זו.

החילוניים מושפעים יותר מהסכנה של פצצת אטום. בקרב המגזר החרדי, דתי ומסורתי אין הבדלים מרחיקי לכת בקשר לסוגיה זו. אולם ישנו פער בינם ובין הציבור החילוני, אשר מתוכו מעל 16% חושב כי אם מדינה עוינת תרכוש נשק גרעיני גוברת האפשרות לעזוב את הארץ, בהשוואה ל-11% בקרב חרדים ומסורתיים ו-7% בקרב הדתיים.

הבדל קטן לפי חתכים כלכליים. אחוז האנשים העשירים שרואים בסכנה הגרעינית סיבה לעזוב את הארץ ואחוז בעלי ההכנסות הממוצעות דומה מאוד (89%-ו-90%). אחוז החוששים בקרב השכבות הנמוכות מגיע למעט יותר מ-15%, כלומר, הפער בין השכבות העניות והעשירות עומד על כ-5%.

במידה שמדינה עוינת תרכוש נשק גרעיני יש יותר סיכוי שמצביעי קדימה ועבודה יעזבו את ארץ. אם כי אין פערים משמעותיים בין המפלגות, בולט לראות כי הסכנה הגרעינית בעיני אנשי קדימה (77) ועבודה (76) יותר גדולה מאשר מצביעי ש"ס (86) או איחוד לאומי מפד"ל (88). המזדהים עם הליכוד ויהדות התורה מקבלים ציון גבוה (83) לעומת מצביעי מר"צ וישראל ביתנו כי ציוניהם גומים לאלה של עבודה וקדימה.

האם מלחמת לבנון השנייה השפיעה על הקשר הרגשי שלך מדינה?

איור 15: השפעת מלחמת לבנון השנייה על הקשר הרגשי למדינה בציבור היהודי, 2007, לפי אחוזים.

איור 16: השפעת מלחמת לבנון השנייה על הקשר הרגשי למדינה בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

השפעת מלחמת לבנון השנייה קטנה כעבור שנה. בשנה שעברה, חודשים ספורים אחרי מלחמת לבנון השנייה, גילינו כי המלחמה חיזקה מעט את הקשר הרגשי של הציבור כלפי המדינה. למשל, שנה עברה ראינו כי בקרב 32% מהאזרחים היהודים התחזק הקשר הרגשי למדינה. לעומת זאת בקרב 26% מהאזרחים נחלש קשר זה. ל-42% מהציבור המלחמה לא השפיעה על הקשר הרגשי שלהם למדינה. לפי סקר הפטריוטיות 2008 עולה כי השפעת המלחמה נמוכה מזו של שנה שעברה: 28% אומרים כי המלחמה חיזקה את הקשר שלהם למדינה ועוד ש-22% טוען כי המלחמה החלישה את הקשר. אם כי הממוצע הכללי בקשר לשאלה הזו זהה לזה של שנה שעברה, המשמעות היא אחרת. השנה הרבה יותר אנשים אומרים כי המלחמה לא השפיעה ופחות אנשים מתרגשים ממנה.

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על מדד השורשיות:

גיל – האוכלוסייה המבוגרת מגיל 45, מצהיר רמה של שורשיות גבוהה במיוחד בהשוואה לצעירים מהם.

רמת הדתיות – על פיה דתיים ומסורתיים מחוברים יותר לארץ ישראל מאשר חילוניים וחרדים.

רמת ההכנסה – עשירים ועניים במידה דומה, נוטים להיות יותר קשורים למדינה בהשוואה לציבור המשתכר שכר ממוצע.

מגדר – רמת השורשיות מושפע במידה רבה במשתנה המגדרי, על פיו נשים נוטות להיות הרבה יותר שורשיות מגברים.

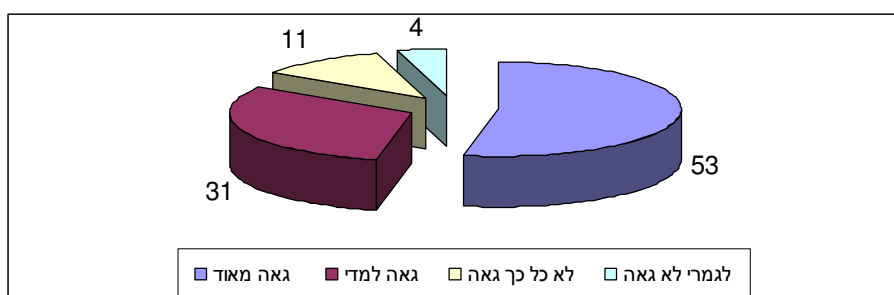
נטייה פוליטית – בעלי נטייה פוליטית ימנית ושל מרכז, מפגינים רמה יותר גבוהה של שורשיות מאשר בקרב אנשי השמאל.

מלבד רמת ההשכלה, אשר אינה משפיעה על הרמה של המדד, כל שאר המשתנים הדמוגרפיים משפיעים במידה מובהקת על רמת השורשיות.

פרק זה בנוי על מדד אחד ועל שלוש שאלות מרכזיות שבוחנות את הגאווה של הציבור הישראלי. מצד אחד בחנו באופן ישיר את מידת הגאווה בזהות הישראלית ובזהות היהודית. יחד עם זאת יצרנו מדד של גאווה, הבוחן במה מתגאים יותר הישראלים ובמה פחות. מדד הגאווה כולל היגדים שנשאלו בעבר שמאפשרים להשוות את הממצאים על פני הזמן. המדד בודק את הגאווה של אזרחי המדינה בתחומים חברתיים, כלכליים ופוליטיים של המדינה. לבוסף שאלנו האם מדינת ישראל היא מדינה טובה יותר ממדינות אחרות בעולם.

גאווה בזהות הישראלית גבוהה. בנוגע לשאלה הראשונה, האם אתה גאה להיות ישראלי, בשנה שעברה סקר הפטריטיות גילה ירידה בגאווה להיות ישראלי לעומת 2006. השנה ניתן לראות כי יש חזרה לרמת הגאווה שלפני שנתיים: אז והיום הציון הממוצע של הגאווה הוא 78.

עד כמה אתה גאה להיות ישראלי?

איור 17: הגאווה להיות ישראלי בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

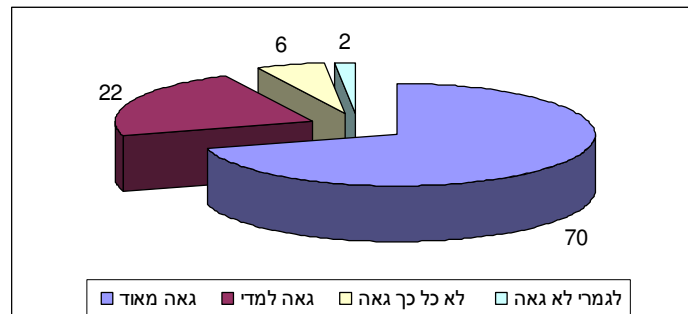
בקרב שכבת הגיל 45 ומעלה, ניתן למצוא את הגאים ביותר בזהות הישראלית (81). הצעירים שבגיל השירות הצבאי או אחרי השחרור (78) הם אחרי הציבור המבוגר ולבסוף נמצאת שכבת הגילאים הביניים (74). על פי הנתונים של הסקר, יותר מ-87% מהצעירים אמרו כי היותם ישראלים מהווה סיבה לגאווה. לעומת זאת בשכבת הגיל של 35 עד 44, רק 79% גאים.

הגאווה להיות ישראלי גבוהה במיוחד בקרב דתיים. הדתיים הם הקבוצה שמדגישה את הגאווה שלהם בישראליות (89). מסורתיים (81) וחילוניים (76) מדגישים פחות, ולבסוף נמצאים החרדים אשר רמת הגאווה בישראליות אצלם נמוכה במיוחד (61). בשנתיים האחרונות חלה עלייה של 5 נקודות בקרב חילוניים ודתיים ואילו בקרב החרדים הייתה ירידה בשיעור דומה.

כאשר בוחנים את ההקשר המפלגתי לשאלה מי גאה להיות ישראלי, החיבור בין רמת הדתיות והנטייה הפוליטית מסביר היטב את התמונה העולה מנתונים. ככל שימניים יותר ודתיים יותר מידת הגאווה גבוהה יותר, ועל כן לא מפתיע כי האיחוד הלאומי-מפד"ל מקבלת את הציון הגבוה ביותר בין כל המפלגות (89). מפלגת ימין כמו הליכוד ממוקמת שנייה עם ציון של 85. אחריה מופיעות מפלגת קדימה ועבודה עם ציון זהה של 82. על אף שישאל ביתנו היא מפלגת ימין מובהקת, דירוגה הנמוך יחסי (78). מצביעי ש"ס (73) ומר"צ (70) הם מעל מצביעי יהדות התורה, אשר ציונם הוא 60.

השכלה נמוכה, גאוה גבוהה. כל קבוצות ההשכלה מקבלות ציון שבין 78 ו-75 מלבד קבוצת האנשים אשר לא השלימו השכלה תיכונית: ציונם הוא 83. בשנה שעברה הקבוצה עם הציון הגבוה ביותר היו בעלי השכלה תיכונית, אולם בעקבות ירידה של 6 נקודות, הם נותרו במקום השני. מכל מקום ניתן להצביע על קשר מסוים בין גאוה להיות ישראלי ורמת ההשכלה, דבר שהוא נכון גם לשנים הקודמות.

עד כמה אתה גאה להיות יהודי?

איור 18: הגאוה להיות יהודי בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.

גאוה ביהדות גבוהה במיוחד. אף על פי שהציון של הגאוה בישראליות גבוה, הציון בגאוה היהודית גבוה עוד יותר: 87. מספרם הכולל של הגאים ביהדותם עמד השנה, כמו שבעבר על כמעט 93%.

החילוניים פחות גאים ביהדות. כל הציבור שחי חיים שקשורים לדת רואים ביהדות דבר מרכזי וחשוב. אם כי ההפרש בין המגזרים הדתי-מסורתי-חרדי לא גדול, יש לציין כי בראשם עומדים הדתיים (97) ומעט אחריהם נמצאים חרדים (95) ומסורתיים (93). כצפוי, הגאוה היהודית נמוכה יותר בקרב הציבור החילוני במידה משמעותית, עם ציון של 80.

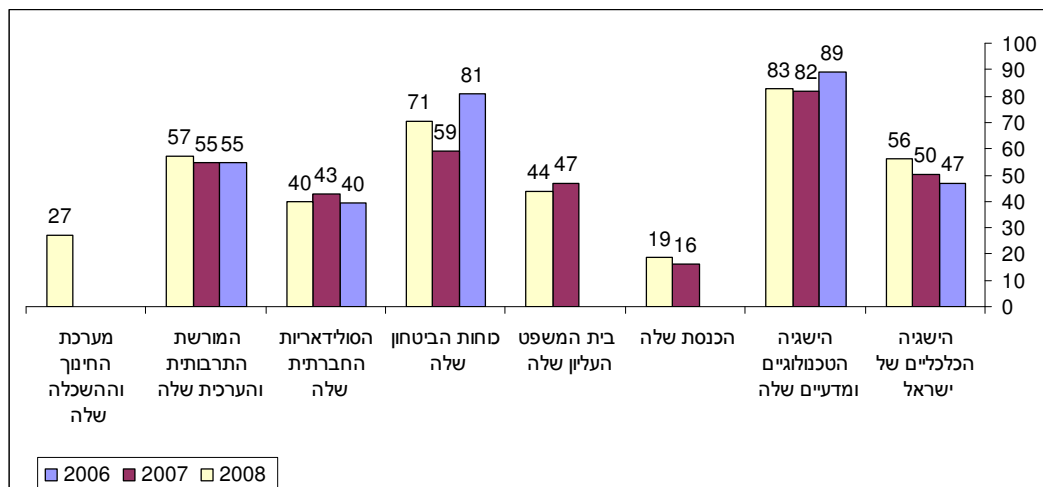
ככל שיותר צעירים, יותר גאים ביהדות. ציבור הצעירים מתחת לגיל 25 מתגאה ביהדות יותר מאשר המבוגרים מהם. ציונם של הצעירים 91 ולעומת זאת, בני 25-45 מקבלים ציון של 86. שכבה המבוגרת יותר נמצאת בין השניים וציונם מסתכם ב-88.

שנה שנייה ברציפות יתרון של גברים על נשים בגאוה להיות יהודי. הפער של שלוש נקודות בין נשים וגברים שנמצא בשנה שעברה, נשמר זהה השנה. ציונם של הגברים הוא 86 ושל הנשים הוא 83, כך שניתן להצביע על יציבות מבחינה זו של מדד הגאוה.

ככל שיותר ימניים יותר גאים ביהדות. הציבור שתפיסת עולמו ימנית מתגאה ביהדות (94) הרבה מעל אנשי עם נטייה למרכז (87) ולשמאל (74). דפוס דומה התקבל גם בשנה שעברה, אך בשנה האחרונה חלה ירידה של 4 נקודות בציון של השמאל.

גאוה ביהדות בקרב 100% מצביעי ש"ס, יהדות התורה ואיחוד לאומי מפד"ל. הציון המושלם הזה, גבוה מזה של מצביעי ליכוד (94), קדימה (85), עבודה (83). אחרונים נמצאים בוחריו ישראל ביתנו (81) ומר"צ, אשר הציון שלה הוא הנמוך ביותר בקרב הציבור היהודי (64).

במה מתגאים האזרחים של מדינת ישראל?

איור 19: הגאווה בתחומים השונים של המדינה, בציבור היהודי, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.

שיקומו של מדד הגאווה. כאמור מדד הגאווה המורכב משמונה תחומים. בהשוואה למדד של השנה שעברה אנו רואים כי הייתה השנה עלייה של 4 יחידות על פני הציון של 2007 (58). העלייה הזו מחזירה את מדד הגאווה כמעט לרמה שהייתה לו לפני שנתיים (63). אולם כפי שניתן לראות באיור מס' 19, השנה נוסף תחום שלא נבדק בשנה הקודמת: הגאווה במערכת החינוך וההשכלה. השקלול של הערך הזה והערך של גאווה בכנסת, שגם כן לא נכנס למשוואה, גורם לכך שהציון של המדד יהיה 50.

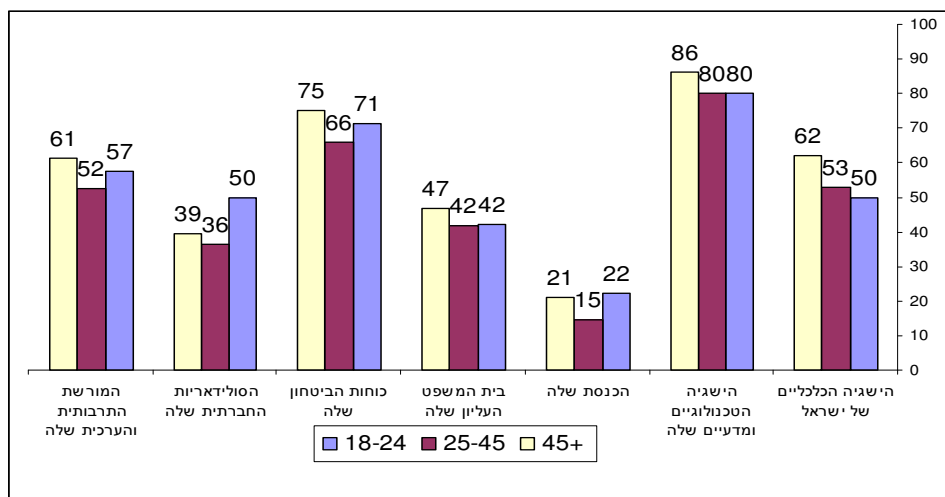
הדירוג של תחומי הגאווה לא השתנה במהלך הזמן. עולה הן מהאיור והן מהנתונים כי במהלך השנים הדירוג של מרכיביו של מדד הגאווה לא השתנה בכלל. מלבד שינויים קלים באחוז המתגאים בכל אחד מהתחומים אין אנו רואים שינוי בדירוג ההיגדים. משמעות הדבר היא שהאוכלוסייה הישראלית עקבית בדעתה במה יש להתגאות במדינת ישראל. מלבד מערכת החינוך, אשר לא זכתה לניתוח בשנים הקודמות, ניתן לראות שכמעט כל התחומים שיפרו את הרמה שלהם לעומת השנה שעברה.

גאווה רבה במדע וטכנולוגיה. בדומה לשנים הקודמות, התחום שרוב הציבור מתגאה בו הם ההישגים המדעיים והטכנולוגיים של ישראל (91%). על פי סקר הפטריטיזם, תחום זה תופס את הבכורה כבר שנה שלישית ברציפות.

אחרי המדע והטכנולוגיה עומדים כוחות הביטחון בהם מתגאים 79% מהציבור. נראה שהשנה כוחות הביטחון שיקמו באופן חלקי את תדמיתם בעיני הציבור לאחר ששנה שעברה נרשמה ירידה דראסטית של 23% בגאווה בכוחות הביטחון (מ-87% ל-64%). על ידי כך כוחות הביטחון חזרו להיות התחום השני בו הישראלים מתגאים בו. המורשת הערכית ותרבותית ממשיכה להיות תחום של גאווה רבה עבור הישראלים. בדומה לשנים קודמות תחום זה ניצב בין הראשונים ומתגאים בו כ-61% מהאוכלוסייה. יחד עם זאת יש לומר כי 15% לגמרי לא מתגאים במורשת הערכית ותרבותית של המדינה.

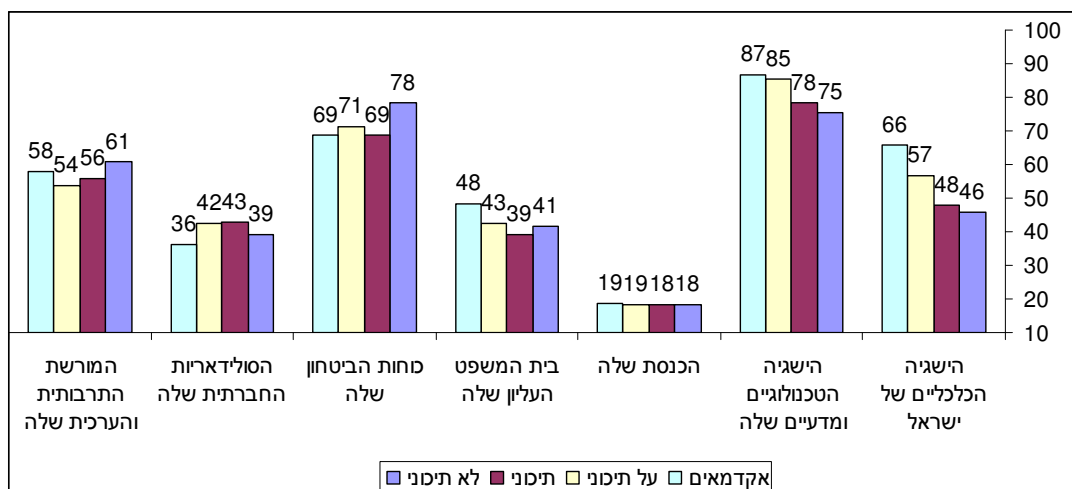
בקשר להישגיה הכלכליים של המדינה נמצא כי תחום זה הוא רביעי בדירוג הגאווה (58%). בהשוואה לשנים הקודמות אחוז המתגאים בתחום זה עלה ב-12% (2006 היה 46% ושנה שעברה היה 53%). הגאווה הישראלית בבית המשפט העליון ירדה השנה ב-5% ועל ידי כך הוא דורג במקום החמישי. אם כי בשנה עברה נרשמה עלייה של 5% במידת הגאווה בסולידאריות החברתית, השנה לא היה המשך למגמה זו והשנה לא חל שינוי מהותי בתחום זה. אחוז המתגאים בסולידאריות החברתית של המדינה עומד על כ-37% לעומת 27% שלא מתגאה בה בכלל.

שני התחומים אשר רמת הגאווה בהם היא הנמוכה ביותר הם מערכת החינוך וההשכלה של ישראל והכנסת. במערכת החינוך מתגאים מאוד 5% בלבד ו-15% למדי. 43% מכלל הציבור אמר כי הוא לגמרי לא מתגאה במערכת החינוך הישראלית. כאמור, גם השנה, הכנסת לא סיפקה לישראלים סיבה להתגאות: רק 10% מכלל האוכלוסייה היהודית מתגאה בכנסת, זאת אומרת ש-90% מכלל האוכלוסייה לא מתגאה במוסד זה.

איור 20: הגאווה בתחומים שונים של המדינה בציונים, לפי גיל, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.

המבוגרים הגאים ביותר. קבוצת הגיל של 45 ומעלה היא הקבוצה שמוצאת הכי הרבה סיבות להתגאות במדינת ישראל. הם גוברים על הצעירים מהם בחמישה תחומים: הישגיה הכלכליים של המדינה, הישגיה מדעיים שלה, כוחות הביטחון, בית המשפט העליון וגם כן במורשת התרבותית וערכית של המדינה. יחד עם זאת, לצעירים ביותר יש גאווה מיוחדת בסולידאריות החברתית שמוצאים בחברה הישראלית. מלבד התחום של ההישגים הכלכליים של המדינה, בו הצעירים מקבלים את הציון הנמוך ביותר, בכל שאר התחומים שכבת הגיל 25-45 היא בעלת הגאווה הנמוכה ביותר.

איור 21: הגאווה בתחומים שונים של המדינה, לפי רמת ההשכלה, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.

האקדמאים גם גאים וגם מאוכזבים: מהאיור הקודם עולה כי האקדמאים הם הציבור שמתגאה ביותר בתחומים (הישגים טכנולוגיים, הישגים כלכליים ובית המשפט העליון). יחד עם זאת, הם המאוכזבים ביותר מכוחות הביטחון והסולידאריות החברתית של המדינה. בקצה השני של רמת ההשכלה, היינו מי שאין לו השכלה תיכונית מלאה, רואים דפוס הפוך: זהו הציבור שמתגאה פחות בהישגים הכלכליים של המדינה ובהישגיה המדעיים וטכנולוגיים שלה. אולם גאוותו עולה כאשר מדובר בכוחות הביטחון ובמורשת התרבותית וערכית של המדינה.

על פי חתכים של מפלגות הגאים ביותר בתחומים השונים של המדינה הם בוחרי קדימה. מצביעי מפלגת השלטון מקבלים ציון ממוצע של (58) כאשר הבוחרים של ש"ס ויהדות התורה הם המאוכזבים ביותר בקרב בוחרי המפלגות היהודיות (34 ו-21). בין שני הקצוות הללו נמצאים, על פי הסדר, בוחרי עבודה, ליכוד, מר"צ וישראל ביתנו שהיא יותר קרובה לש"ס מאשר לקודמיה (44).

נרשמה השפעה מובהקת של המשתנים הבאים על מדד הגאווה בתחומי המדינה:

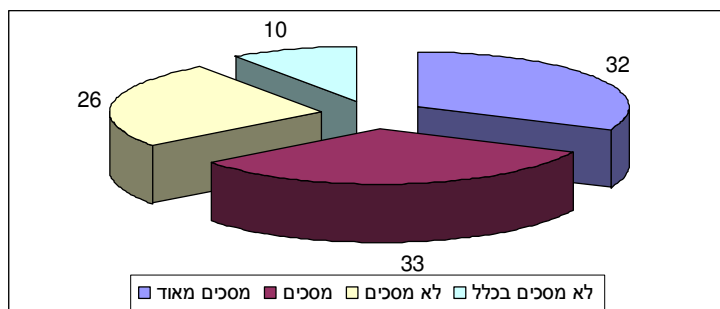
גיל – על פיו מבוגרים (מעל 45) וצעירים (18-24) מגלים יותר גאווה בתחומים שונים של המדינה, לעומת שכבת הגיל הביניים.

רמת הדתיות – על פיה דתיים מתגאים יותר במדינה, מאשר חילוניים ומסורתיים. המגזר החרדי אינו מוצא סיבות להתגאות במדינה באופן משמעותי הרבה יותר.

רמת ההכנסה – עשירים ועניים יחדיו רואים במדינת ישראל יותר תחומים שעליהם אפשר להתגאות, לעומת שכבת הביניים.

ניתוחי הרגרסיה קובעים כי למשתנים הדמוגרפיים של רמת ההשכלה, נטייה פוליטית ומגדר אין משקל משמעותי בהשפעה על מדד הגאווה בתחומי המדינה.

האם אתה מסכים כי באופן כללי, ישראל היא מדינה טובה יותר מרוב המדינות האחרות?

איור 21: גאווה במדינה ישראל, בציבור היהודי 2008, לפי אחוזים.

למרות הכל ישראל עדיין היא מדינה טובה יותר משאר המדינות. כאשר שאלנו האם באופן כללי ישראל היא מדינה טובה יותר ממדינות אחרות בעולם גילינו כי כל שלושת השנים אחוז האנשים שהסכימו עם הטענה הזו עומד יציב על 65%. מכך יש לסכם ולומר כי הציון של הכלל הציבור היהודי בשאלה זו הוא 62.

מדינת ישראל אינה מספיק טובה עבור החילוניים. אם כי הציון הכללי של הציבור היהודי הוא 62, עולה מהניתוח הדמוגרפי כי החילוניים (56) לא כל כך משוכנעים כי מדינת ישראל מדינה טובה יותר ממדינות אחרות. דתיים (74), מסורתיים (69) וחרדים (63) דווקא מעריכים יותר את מצבה של המדינה. השנה אנו מגלים כי אומנם שנה שעברה נרשמה ירידה שנרשמה שנה עברה בקרב מסורתיים וחרדים הולכת ומחמירה: הציון הכללי של החרדים בשנתיים האחרונות נשחק ב-5 נקודות והציון של המסורתיים ב-4.

מדינת ישראל אינה טובה מספיק לאנשים בגילאים 25-44. כשם שהחילוניים הם אלה שפחות מעריכים את מצבה של המדינה, גם האנשים בגילאי 25-44 מתקשים לומר כי מדינת ישראל טובה ממדינות אחרות (56.5). לעומתם, צעירים ומבוגרים מהם חושבים כי מדינת ישראל היא דווקא מקום לא רע (65 ו-67).

הימניים יותר מעריכים יותר את ישראל כמדינה יותר טובה. ציבור השמאל חושב פחות כי המדינה טובה במיוחד (51), לעומת אנשי המרכז (60) ואנשי הימין (71). לאורך השנים לא חל כמעט שינוי בחתך הזה.

מצביעי ש"ס ממוקמים אחרי איחוד לאומי מפד"ל העומדת בראש. ניתן לתרגם חלק מהמגמה שראינו קודם לך לפוליטיקה המפלגתית: ציונם של מצביעי איחוד לאומי-מפד"ל (79) נמצאים בראש המדרג ואילו מצביעי מר"צ (47) בקצה השני. אולם יש יוצאי דופן שלא משתלבים בימין ברצף של ימין, מרכז ושמאל: מצביעי ישראל ביתנו, למרות הזדהות עם הימין, אינם עומדים בחלק העליון של המדרג אלא נמצאים במקום לפני האחרון עם ציון ממוצע של 56. כנגד מגמות אחרות שראינו בסקר הפטרויטיזם, מפתיע מאוד לראות שמפלגה כמו ש"ס מקבלת את הציון השני (76) כששואלים האם ישראל היא מדינה טובה יותר ממדינות אחרות.

ככל שיותר משכילים פחות מעריכים את מדינת ישראל. מי שהשלים 12 שנות לימוד או פחות מעריך את מצבה של המדינה במידה רבה (74). לעומת זאת, בעלי תארים אקדמיים חולקים על כך שישראל היא מדינה טובה ממדינות אחרות (57). בעלי השכלה אקדמית חלקית או השכחה על תיכונית לא אקדמית נמצאים בתוך עם ציון של 62.

משום חשיבותה של ירושלים כביטוי וכסמל של פטריוטיזם ישראלי, סקר פטריוטיזם 2008 בחן, לרגל יובל ה-60 של ישראל, מהן הסיבות העיקריות בגללן היא כה חשובה לציבור היהודי ואילו מידה של חשיבות הוא מייחס לשמירת מעמדה הנוכחי כעיר מאוחדת ובירת ישראל. הממצאים מלמדים כי ל-42% מהציבור היהודי ירושלים חשובה בעיקר בשל המשמעות ההיסטורית שלה, שעה שכרבע ציינו את המשמעות הדתית של העיר. להרבה פחות היא חשובה מבחינה פוליטית (6%) ומבחינה ביטחונית (4%).

על פי הסקר הנוכחי נמצא כי עבור 85% מהיהודים חשוב שבמסגרת המשא ומתן לשלום עם הפלסטינים ישראל תשמור על מעמדה הנוכחי של ירושלים כעיר מאוחדת ובירת ישראל. עם זאת, בהשוואה לממצאי מדד השלום מ-1999, החשיבות של הסטאטוס הנוכחי של העיר ירדה במידה מסוימת שכן יותר מ-91% רצו אז שירושלים תשמור על מעמדה הנוכחי.

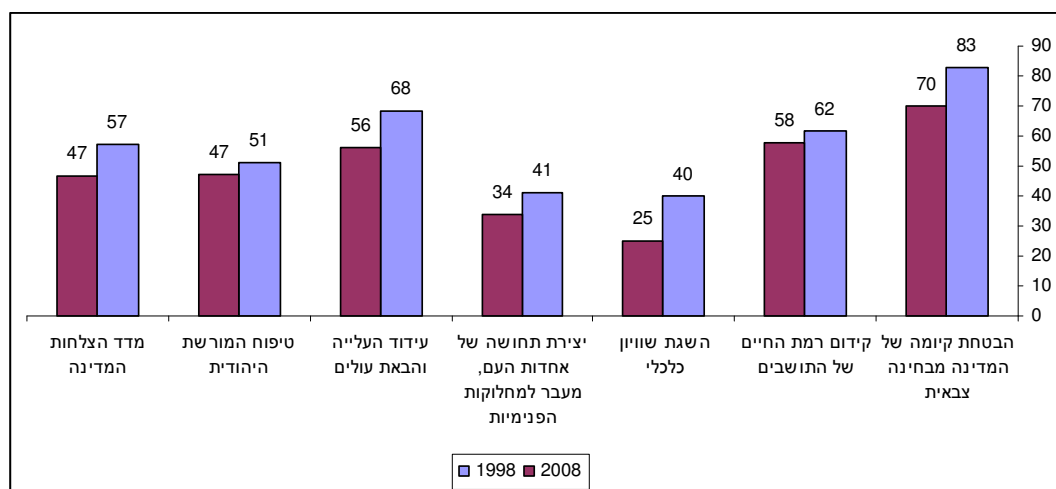
הקבוצות שמבליטות את מעמדה של ירושלים הן קבוצות הצעירים (18-24) אשר 90% מתוכם שואפים לשמור על ירושלים מאוחדת. כאשר מסתכלים על החתך הפוליטי הפער בין המחנות גדול ביותר: 99% בימין ו-58% בשמאל. על פי רמת הדתיות יש גם כן פערים: דתיים, מסורתיים וחרדים (97%) לעומת החילוניים (74%). גם בין גברים ונשים יש הבדל בנוגע לשאלה הזו, שכן 6% יותר לנשים מייחסות חשיבות רבה לירושלים (88%). לרמת ההשכלה יש השפעה גם כן: 80% מהמשכילים היו רוצים לראות את ירושלים מאוחדת וכבירת ישראל בתום משא ומתן עם הפלסטינים, בהשוואה ל-93.5% מבעלי השכלה נמוכה.

למרות החשיבות המיוחסת לשמירת מעמדה הנוכחי של העיר עבור הרוב הגדול של הציבור היהודי, נמצא כי 40% ממנו מסכימים לכך שבמסגרת מו"מ מתקדם על הסכם שלום עם הפלסטינים, יועברו השכונות הערביות שבמזרח ירושלים לריבונות פלסטינית ושתקום בהן בירת המדינה הפלסטינית. אומנם אחוז המסכימים הוא עדיין מיעוט, אולם יש לומר כי ב-2002 כאשר 'מדד השלום' בחן את אותה השאלה, אחוז המסכימים לא עלה על 31%.

על פי נתוני סקר הפטריוטיזם קיימים פערים גדולים בשיעורי התמיכה בחלוקת ירושלים על פי הנטייה הפוליטית: בימין (14%), במרכז (55%) ובשמאל (77%). לא מפתיע. גם ההבדל לפי רמות הדתיות: חרדים (5%), דתיים (8%), מסורתיים (33%) וחילוניים (55%). אוולם ממצא מעניין עולה מחתך הגילאים: הצעירים הם היחידים שמתנגדים להסכם באופן גורף (79%) לעומת שאר הגילאים אשר שיעור המתנגדים ביניהם אינם עולים על 60%. קשר חזק נמצא גם בין רמת ההשכלה וההכנסות לתמיכה בתכנית מדינית כזו: ככל שיותר משכילים ומרוויחים יותר הנכונות להסכם שלום עם הפלסטינים תמורת העברת השכונות המזרחיות לריבונות פלסטינית עולה.

הצלחותיה של המדינה בעיני הציבור היהודי: יובל ה – 60 מול יובל ה 50

לקראת יום ההולדת ה- 60 של המדינה, החלטנו שבמסגרת סקר הפטריוטיזם מן הראוי לדעת כיצד מסכם הציבור הישראלי את הצלחותיה וכישלונותיה מאז היווסדה ועד היום. בבואנו להחליט אילו תחומים לבחור לצורך זה, הסתייענו בסקר מיוחד שבוצע לשם אותה מטרה לקראת יובל ה- 50 של המדינה, במסגרת מדד השלום. מאילוצים של היקף השאלות יכולנו לבחור רק בששה מהתחומים שנכללו באותו סקר. למותר הוא לציין כי ההתבססות על הסקר משנת 1998 אפשרה לנו להשוות בין הערכת הצלחותיה של המדינה אז וכיום. רשימת התחומים וציוני ההצלחה שלהם בשני המועדים מופיעים באיור מס' 22:

איור 22: הצלחותיה של המדינה בציבור היהודי, 1998, 2008, לפי ציונים.

הנתונים המתייחסים לסקר 2008 מצביעים על הבדלים גדולים יותר בהערכת הצלחות המדינה בששת התחומים, כאשר ההערכה הגבוהה ביותר ניתנת להצלחתה בהבטחת קיום המדינה מבחינה צבאית, עם ציון של 83, והנמוכה ביותר, עם ציון של 25, להישגיה, וליתר דיוק כישלונותיה, בהשגת שוויון כלכלי. נראה אפוא שהגידול בפערים הכלכליים שהחל כבר בעשור של שנות ה- 90 שלה המעה שעברה, ונמשך ביתר שאת בעשור האחרון, הטביע חותם עמוק על הציבור הישראלי. יתר על כן, המשמעות של ציון כה נמוך פירושו שההערכה זו השלילית בתחום זה שותפת לכל חלקיה של החברה הישראלית ואינה מוגבלת רק לשכבות הסוציו-כליות הנמוכות שהן הקורבן העיקרי של הרחבת הפערים. הקשר בין המציאות האובייקטיבית בתחום הכלכלי לבין התפיסות הסובייקטיביות של הציבור מתגלה גם בפן השני של התחום הכלכלי, היינו, הערכת הישגיה של המדינה בקידום רמת החיים, שתופס את המקום השני בסולם הצלחות, עם ציון של 58. במילים אחרות, במקביל לכך שהציבור מודע לגידול בפערים הכלכליים, הוא מכיר גם בצמיחה הכלכלית של המשק הישראלי שהתרחשה במרבית השנים של שני העשורים האחרונים – צמיחה שבעקבותיה חל גידול מרשים ברמת החיים. ביטוי נוסף להלימה בין המציאות האובייקטיבית והסובייקטיבית נמצא ביחס בהערכת הנמוכה הניתנת למדינה "ביצירת תחושה של אחדות העם, מעבר למחלוקות הפנימיות", המדורגת במקום לפני האחרון, עם ציון של 34. כפי שניתן לצפות, קיים קשר בין נושא הפערים לבין נושא האחדות, אך סביר להניח שהמושגים של "אחדות העם" ו"התגברות על מחלוקות" כוללים בעיני הציבור גם סוגים שונים של שסעים חברתיים, תרבותיים ופוליטיים. גם בתחום של הבאת עולים

וקליטת עלייה מקבלת המדינה ציון גבוה יחסית (56), הנמוך רק במקצת מהציון שניתן לגידול ברמת החיים.

השוואת הממצאים דלעיל עם המקבילים להם בסקר 1998 מובילה לכמה מסקנות חד-משמעיות:

ראשית,, ההערכות של הצלחות המדינה ביובל ה-50 שלה היו גבוהות יותר בכל התחומים, ללא יוצא מן הכלל. כך, הציון המוצע של ההערכות ב-2008 עומד על 48 שעה שב-1998 הוא הגיע ל-58. כלומר, ביובל ה-60 של המדינה היא גורמת לו הרבה פחות נחת מבחינת הישגיה בתחומים שנבדקו מכפי שהיא גרמה לו ביובל ה-50 שלה.

שנית, קיימת חפיפה כמעט מלאה בדירוג הצלחות המדינה בששת התחומים. כך, לדוגמא, הבטחת קיום המדינה מבחינה צבאית ו השגת שוויון כלכלי דורגו בסקר הקודם במקום הראשון והאחרון. חילופי מקומות בלתי משמעותיים חלו בין בנושאים של קידום רמת החיים, שדורג ב-1998 במקום השלישי, והבאת עולים, שדורג אז במקום השני. לעניות דעתנו, חילופי מקומות אלה אינם מקריים כיוון ששיעורי הצמיחה הכלכלית בשנים האחרונות היו גבוהים יותר בעשור הקודם, שעה שהיקף העלייה בשנים האחרונות נעשה קטן הרבה בהשוואה לגלי העלייה הגדולים של שנות ה-90.

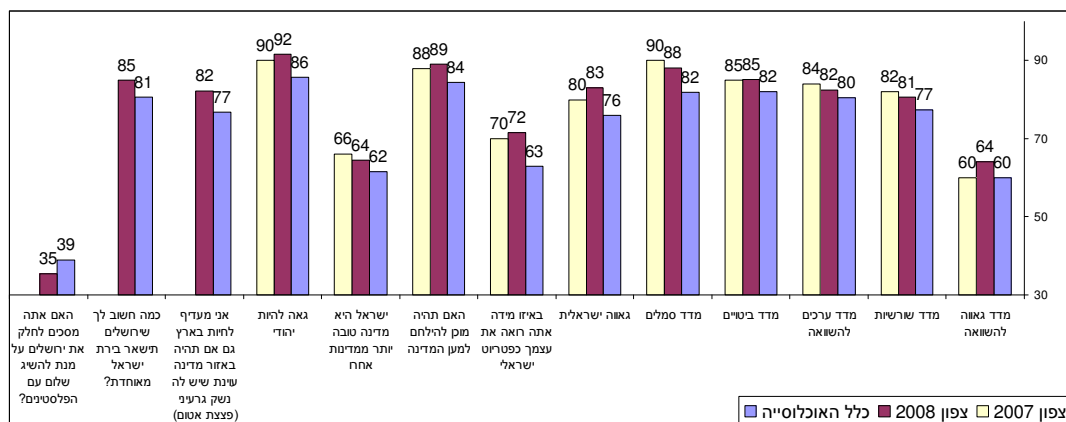
שלישית, למרות הדפוס האחיד של ירידה בהערכות והלימה בדירוג שלהן בין שני המועדים, קשה להתעלם שבתחומים מסוימים הירידה הייתה ניכרת יותר מאשר באחרים. כך, לדוגמא, בנושא של קידום רמת החיים, הייתה ירידה של 4 נקודות בלבד (מ-62 ב-1998 ל-58 ב-2008) שעה שביחס לתחום של שוויון כלכלי הייתה ירידה של 15 נקודות (מ-40 ל-25). חשוב להדגיש כי שיעור כמעט זהה של ירידה בהערכות התקבל גם ביחס לתחום הביטחון, שב-1998 זכה בציון של 83 וכיום הוא מגיע לציון של 70 בלבד.

אף על פי כן, נראה שלאכזבה מביצועיה של המדינה לא הייתה כנראה השפעה משמעותית על הקשר הרגשי של אליה במישור האישי. כך, לשאלה האם היום איכפת לך יותר מהמדינה מאשר פעם, או שאין הבדל בין היום למה שהיה פעם, השיבו 20% שבעבר היה יותר איכפת להם, 18% שהיום יותר איכפת להם ו 62% שאין הבדל. כלומר, הציבור נוטה ברובו הגדול לעשות הבחנה בין הביקורת שיש לו על ביצועי המדינה לבין הקשר הרגשי שלו אליה. שנשאר איתן למרות האכזבה מהישגיה. מעניין לציין כי דפוס דומה של תשובות נמצא גם בסקר של 1998.

תושבי הצפון ושאר האוכלוסייה היהודית

השוואת תושבי אזור הצפון לשאר האוכלוסייה היהודית מראה כי רמת הפטריטיזם של הראשונים נוטה להיות גבוהה יותר משל האחרונים ביחס למרבית התחומים בהם התגלו פערים משמעותיים בין שתי הקבוצות: בין אלה בולטים במיוחד הפערים ביחס להגדרה העצמית כפטריוט ישראלי (צפון – 72; האחרים – 63; הגאווה להיות ישראלי 83 לעומת 76; ממד הסמליות 88 לעומת 81), ממד ההקרבה (89 לעומת 84) והשפעת מלחמת לבנון על הקשר הרגשי עם המדינה.

זאת ועוד: השוואת ממצאי הסקר הנוכחי עם סקר 2007 מראה כי ביחס לחלק מהפרמטרים הפער בין רמת הפטריטיזם של תושבי אזור הצפון לעומת השאר אף גדל, כפי שניתן לראות מאיור מס' 23:

איור 23: מדדים מרכזיים תושבי הצפון והשאר האוכלוסייה, 2007, 2008, לפי ציונים.

מן הראוי לזכור כי ההשוואה בין תושבי עוטף עזה לשאר האוכלוסייה היהודית הראתה גם היא שהקבוצה הראשונה נוטה להיות יותר פטריוטית מהשנייה. נראה, אפוא, כי לפחות על פי הממצאים שבידינו רמת הפטריטיזם של תושבי הפריפריה הישראלית בצפון ובדרום גבוהה יותר מזו של המרכז.

לצורך בחינת הפטריוטיזם הישראלי בהקשר של תושבי אזור עוטף, הקדשנו, כאמור, מספר שאלות המתייחסות לאזור באופן ספציפי וערכנו השוואה בין התשובות שקיבלנו מתושבי האזור על בסיס מדגם מיוחד המייצג אוכלוסייה זו לבין התשובות שהתקבלו מהמדגם הכללי של האוכלוסייה היהודית. בנוסף, השווינו בין שתי הקבוצות ביחס לכלל ההיבטים של הפטריוטיזם הישראלי, כפי שאלה הוצגו לעיל.

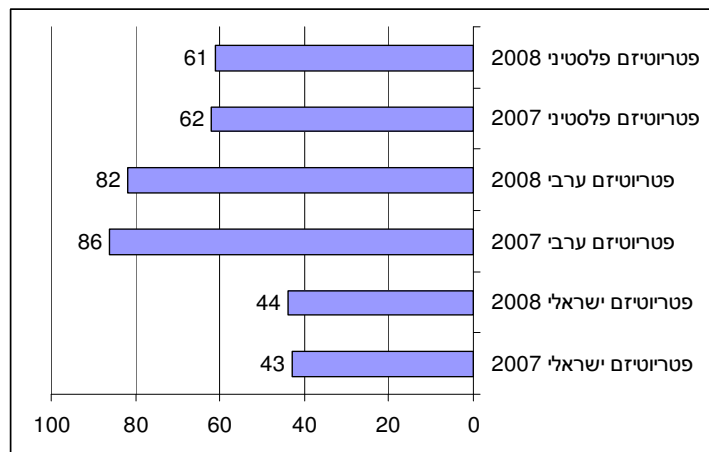
תוצאות ההשוואה מלמדות כי תושבי עוטף עזה נוטים להיות יותר פטריוטים מהשאר, בדומה לדפוס שנמצא לגבי תושבי אזור הצפון. כך, יש להם ציונים גבוהים יותר במדד השורשיות (90 לעומת 78 בכלל הציבור היהודי), ביחס שלהם לסמלים המבטאים פטריוטיזם – הנפת דגל ישראל ביום העצמאות וכיבוד הצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל – עם ציונים תואמים של 93 ו 82, בהערכת מדינת ישראל כטובה יותר ממדינות אחרות (69 לעומת 62) ובגאווה להיות יהודי (93 בהשוואה ל 83). יתר על כן, לגבי הנכונות לתרום באופן אישי על מנת לסייע לתושבים הגרים באזור עוטף עזה, השיבו כמעט כל תושבי האזור פה אחד (98%) כי הם מוכנים להושיט עזרה במידה רבה (96%) או במידה מסוימת (2%), שעה שבאוכלוסייה היהודית בכללה ענו 88% כי הם מוכנים לסייע באופן אישי, מהם 50% במידה רבה ו 38% במידה מסוימת. נראה אפוא שהתחושה של שותפות גורל מחזקת את הסולידאריות ההדדית בקרב התושבים באזור.

המסקנה העולה ממצאים אלה היא כי הפטריוטיזם של תושבי עוטף עזה אינו נופל ברמתו מזו של שאר הציבור היהודי, ובתחומים מסוימים היא אף עולה עליה. אף על פי כן, אין להסיק מכך כי המציאות של חשיפה מתמדת לפגיעות של טילים ומרגמות לא נתנה את אותותיה על התושבים המתגוררים באותם מקומות. כך, לשאלה "כיצד משפיע הירי המתמשך של קסאמים במקום מגוריך על הקשר הרגשי שלך למדינה?" השיבו 25% שהירי חיזק את הקשר, 31% שהוא לא משפיע לכאן או לכאן, ו 44% שהוא החליש את הקשר. מעניין לציין כי נמצא שכיוון ההשפעה של הקסאמים קשור בתפיסת תושבי האזור את ההשפעה שיש לריחוק שלהם מהמרכז על מידת ההתחשבות וההתעניינות במצבם מצד הציבור ורשויות השלטון: בקרב מי שסבורים שלריחוק אין השפעות כאלה, ירי הקסאמים מחזק את הקשר הרגשי למדינה, שעה שבין המאמינים כי הריחוק משפיעה על הדאגה למצבם מצד הציבור הרחב ורשויות השלטון, הקשר הרגשי נחלש.

סוגיית הפטריטיזם הישראלי בקרב הערבים אזרחי ישראל אינה מובנת מאליה ויש שיחלקו על עצם הרעיון לבחון אותה. זאת, כיוון שמושג הפטריטיזם קשור בטבורו למושג הלאום, ואילו הערבים הם בני עם אחר. אף על פי כן, החלטנו שיש מקום לבחון את הפטריטיזם הישראלי בקרב האוכלוסייה הערבית ולו מן הסיבה שישראל, לצד היותה מדינה יהודית, רואה בערבים הישראלים אזרחים מלאים ושווי זכויות, לפחות ברמה ההצהרתית. עם זאת, עקב הבדלי הזהות הלאומית, מצאנו לנחוץ לבחון את הזיקה של ערביי ישראל לפטריטיזם הישראלי בנפרד מהאוכלוסייה היהודית, אולם תוך כדי השוואה בין שתי הקבוצות על מנת ללמוד באיזה תחומים הן דומות או שונות זו מזו.

על רקע ההערות דלעיל, הצגנו למרואיינים הערבים שלושה מוקדים אפשריים של פטריטיזם – ישראלי, פלסטיני וערבי – וביקשנו מהם לציין באיזו מידה הם רואים עצמם כפטריטים ביחס לכל אחד מהם. כיוון ששאלות אלה הופיעו גם בסקר הפטריטיזם 2007, נציג את הממצאים לשתי השנים כדי לראות אם חלו בנושא זה שינויים כלשהם.

כפי שניתן לראות מאיור מס' 24 מדרג הפטריטיזם בקרב ערביי ישראל ברור ויציב מעבר לזמן, כשבראש ניצב הפטריטיזם הערבי, לאחריו הפלסטיני, ולבסוף הישראלי, עם מרווחים דומים בין הציונים של הפטריטיזם הערבי והפלסטיני מזה, ובין הפטריטיזם הפלסטיני והישראלי מזה. כך, ב-2008 ציוני הפטריטיזם הערבי, הפלסטיני והישראלי עומדים על 82, 62, ו-44, כאשר בשנה הקודמת הם היו 86, 61, ו-43, בהתאמה. מן הראוי להדגיש כי למרות שלכאורה נראה שחלה ירידה בפטריטיזם הערבי, ההבדל אינו מובהק מבחינה סטטיסטית, כך שהמסקנה היא כי קיימת יציבות הן במדרג של שלוש סוגי הפטריטיזם והן בעוצמתם. בהקשר זה, מעניין לעמוד על העדיפות שיש בקרב ערביי ישראל לזהות הערבית על פני הזהות הפלסטינית שלהם. ההסבר הסוציולוגי לסדר עדיפות זה, שתועד גם במחקרים קודמים, נעוץ בחלקו במעמדם הבעייתי של ערביי ישראל בקרב אחיהם הפלסטינים החיים מחוץ לגבולות המדינה, כמו גם במעמדם הבעייתי של הפלסטינים בכלל בקרב העולם הערבי. השאיפה לעליונותה של הזהות הקולקטיבית הכלל-ערבית מבטאת אפוא, לפחות בחלקה, את הרצון לנטרל את הבעייתיות הנעוצה בזהות הפלסטינית של ערביי ישראל. אשר להשוואה עם הציבור היהודי, ניתן לראות כי, כצפוי, ציון הפטריטיזם הישראלי של הציבור הערבי (כיום – 44), נמוך יותר במידה משמעותית מזה של הציבור היהודי (65). עם זאת, אין להתעלם מכך שציון זה הוא ממוצע המתקבל מהתפלגות של תשובות על פיהן 33% מערביי ישראל רואים עצמם כפטריטים ישראלים במידה רבה או רבה מאד, 53% במידה מסוימת ורק 14% בכלל לא. במילים אחרות, למרות דירוגו הנמוך של הפטריטיזם הישראלי בהשוואה לשני מוקדי הזהות האחרים, משקלו בקרב האוכלוסייה הערבית אינו מבוטל כלל וכלל.

איור 24: פטריוטים ערבי, פלסטיני, ישראלי בציבור הערבי, 2007, 2008, לפי ציונים.

התבוננות בזיקה של ערביי ישראל למימדים השונים של הפטריוטיזם הישראלי מצביעה על תמונה עקבית למדי: כצפוי, ולהוציא חריגים בודדים, ציוני הפטריוטיות שלהם במרבית התחומים נמוכים יותר מאלה של היהודים, מהם בפערים גדולים ביותר, כשהבולט ביותר ביניהם מתייחס, שלא במפתיע, לנכונות להילחם למען המדינה (יהודים – 85.5; ערבים – 24). למרות הפער הגדול, קשה להתעלם מכך שיש מיעוט לא מבוטל של ערבים המביע נכונות להילחם למען המדינה, למרות שזהו רעיון מוקצה מחמת מיאוס במיוחד בעיני ההנהגה הפוליטית והאינטלקטואלית שלו. מכל מקום, על בסיס ממצא זה ניתן לשער כי לו הייתה ניתנת לערבי ישראל האפשרות של שירות לאומי, מידת הנכונות שלהם לבחור בה הייתה גבוהה הרבה יותר.

תחום נוסף לגביו רמת הפטריוטיות הערבית נמוכה הרבה יותר מזו של היהודים (50 לעומת 83) הוא מדד הסמלים. מדד זה מתייחס, כזכור, לשני נושאים: כיבוד הצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל והחשיבות המוקנית להנפת דגל ישראל ביום העצמאות. בהתחשב בכך שניתן לראות בשני הסמלים כביטויים מובהקים של "ציונות", אין תמה שלערביי ישראל קשה להזדהות איתם. יתר על כן, ניתן אף לטעון כי היחס של ערביי ישראל לשני הסמלים חיובי יותר מכפי שניתן היה לצפות, במיוחד כשמדובר ביום הזיכרון, כאשר 60% מהערבים מסכימים במידה רבה או רבה עם ההיגד "מרגיז אותי שמזלזלים בצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל". לשם השוואה, שיעור ההסכמה להיגד זה בקרב הציבור היהודי עומד על 91%.

לגבי מדד השורשיות מתקבל ציון זהה לערבים וליהודים – 78. כזכור, מדד זה מבוסס על שלושה פריטים: הנכונות לעבור לגור בארץ אחרת, העדפת האזרחות הישראלית על פני האזרחות של כל מדינה אחרת ועידוד הילדים לחיות בארץ. נראה אם כן, שעוצמת הדבקות בארץ, בין אם במישור האזרחות או באופן כללי יותר, משותפת לציבור הערבי והישראלי גם יחד, אם כי לאו דווקא מאותם מניעים ושיקולים אישיים או ערכיים.

עם זאת, ביחס לשאלה אחרת הקשורה במהותה בנושא השורשיות ואשר לא נכללה במדד כיוון שלא נשאלה בסקרים הקודמים – הנכונות לחיות בארץ גם אם תהיה באזור מדינה עוינת שיש לה נשק גרעיני – מסתבר שקיים פער ניכר בין שתי הקבוצות, עם ציונים של 60 ו 78 לציבור הערבי והיהודי,

בהתאמה. כלומר, במידה שמדינה עוינת תשיג נשק גרעיני בציבור הערבי רבים יותר יהיו מוכנים לעזוב את הארץ בהשוואה לציבור היהודי.

פער ניכר ולא מפתיע קיים בין שתי האוכלוסיות גם ביחס למעמדה של ירושלים: בעוד שעבור 85% מהיהודים חשוב ביותר (65%) או די חשוב (20%) שבמסגרת המשא ומתן לשלום עם הפלסטינים ישראל תשמור על מעמדה הנוכחי של ירושלים כעיר מאוחדת ובירת ישראל בלבד, בקרב הערבים מחזיקים בעמדה זו רק 55%, מהם 23% ציינו שהנושא חשוב להם מאוד ו 33% שהוא די חשוב. אנו סבורים כי על רקע האמירות של דוברים שונים בהנהגה הערבית בנושא ירושלים, גם בשאלה זו ניתן היה לצפות לפער גדול הרבה יותר בין העמדות של שני המגזרים, ומן הראוי שהיא תיבחן יותר לעומק.

דפוס דומה של תשובות התקבל גם ביחס לשאלה האם במסגרת מו"מ מתקדם על הסכם שלום עם הפלסטינים, יש להסכים או להתנגד להעברת השכונות הערביות שבמזרח ירושלים לריבונות פלסטינית וירושלים תהיה בירת המדינה הפלסטינית. בקרב הערבים מגיעים שיעורי ההסכמה וההתנגדות ל-67.5% ו 32.5%, שעה שבקרב בציבור היהודים השיעורים המקבילים עומדים על 40% ו 60.0%.

מאילו בחינות יש לירושלים חשיבות עבור שתי הקבוצות? הממצאים מראים כי מתוך רשימה שכללה ארבע אפשרויות – היסטורית, ביטחונית, דתית וכלכלית – מסתבר שעבור הערבים העיר חשובה בעיקר של דבר מבחינה אחת – המשמעות הדתית שלה, שצוינה על ידי 80% מהם, בעוד ששאר המשמעויות צוינו על ידי 10% ומטה. כאמור לעיל, בקרב היהודים יש לירושלים חשיבות משתי בחינות עיקריות: בראש וראשונה – המשמעות ההיסטורית, שצוינה על ידי 42%, והמשמעות הדתית, שצוינה על ידי 25% מהם, שעה ששני הגורמים האחרים צוינו על ידי אחוזים בודדים. חשוב להדגיש כי למרות ההבדלים הבולטים ביניהן, עבור שתי הקבוצות גם יחד ירושלים חשובה בעיקר במובן הרוחני והסמלי ולא מסיבות חומריות ואינסטרומנטליות.

התחום היחידי שבו הערבים מתגלים כפטריוטים ישראלים יותר מהיהודים מתייחס למדד הגאווה על הישגי המדינה, עם ציונים תואמים של 56 ו 49. יחסית, זהו פער קטן אך מובהק מבחינה סטטיסטית, ומשום חריגותו, מן הראוי לנסות להסביר אותו. לעניות דעתנו ערביי ישראל, בניגוד לציבור היהודי, נוטים להשוות את הישגיה של ישראל בתחומים השונים - מדע וטכנולוגיה, השכלה, כלכלה, מערכת המשפט, בית המחוקקים וכדומה, לאלו של המדינות הערביות, ועל בסיס השוואה זו הם מכירים ברובם בעדיפותה של ישראל בתחומים אלה. עבור הציבור היהודי, לעומת זאת, מדינות ערב אינן מהוות כנראה מסגרת השוואה רלבנטית, והוא נוטה להעריך את הישגיה של ישראל על בסיס השוואה עם העולם המערבי או עם הישגי ישראל בעבר. מכל מקום, ההכרה בהישגים אלה מצד ערביי ישראל עשויה להסביר, ולו באופן חלקי, מדוע הם מעדיפים ברובם הגדול את אזרחותם הישראלית על פני האפשרות של אזרחות פלסטינית, כפי שתועד במספר מחקרים במהלך השנים האחרונות.

דפוס דומה של ממצאים המתייחסים לאותו עולם תוכן מתגלה גם ביחס להערכת הישגי המדינה לקראת יובל ה 60. לגבי מרבית הנושאים שנבחנו בהקשר זה (ארבעה מתוך שישה), הציונים שניתנו לה על ידי הערבים גבוהים מאלה של היהודים, ובכלל זה השגת שוויון כלכלי (יהודים - 25 ; ערבים - 48), יצירת תחושה של אחדות בעם (33 לעומת 48), עידוד העלייה (56 לעומת 62), ו טיפוח המורשת היהודית (47 לעומת 66).

לסיכום, ההשוואה בין הפטריוטיזם של היהודים והערבים אזרחי ישראל מדגישה ומחדדת את המתח בו נתונים האחרונים כתוצאה מהניגוד הקיים בין הזהות הערבית-פלסטינית שלהם לבין הזיקה האזרחית שלהם למדינה שהיא יהודית במהותה.

- איור 1: מרכיבים מרכזיים של הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2008, לפי ציונים.....5
- איור 2: הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2008, לפי אחוזים.....11
- איור 3: פטריוטיות לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2006, 2007, 2008, לפי אחוזים.....12
- איור 4: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת נמוכה מהממוצעת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....13
- איור 5: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת ממוצעת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....13
- איור 6: פטריוטיות בקרב המשתכרים משכורת מעל הממוצע בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....13
- איור 7: ערכים של פטריוטיות ציבור יהודי, 2008, 2007, 2008, לפי ציונים.....14
- איור 8: מכבדי הצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....16
- איור 9: מכבדי הנפת הדגל ביום העצמאות בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....17
- איור 10: הנכונות להילחם למען המדינה, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....18
- איור 11: העדפה להיות אזרח ישראלי, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....21
- איור 12: הנכונות לעודד את הילדים להיות בארץ בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....22
- איור 13: הנכונות להגר לארץ אחרת בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....23
- איור 14: הנכונות להגר לארץ אחרת אם למדינה עוינת יהיה נשק גרעיני, בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....24
- איור 15: השפעת מלחמת לבנון השנייה על הקשר הרגשי למדינה בציבור היהודי, 2007, לפי אחוזים.....26
- איור 16: השפעת מלחמת לבנון השנייה על הקשר הרגשי למדינה בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....26
- איור 17: הגאווה להיות ישראלי בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....27
- איור 18: הגאווה להיות יהודי בציבור היהודי, 2008, לפי אחוזים.....28
- איור 19: הגאווה בתחומים השונים של המדינה, בציבור היהודי, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.....29
- איור 20: הגאווה בתחומים שונים של המדינה בציונים, לפי גיל, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.....30
- איור 21: הגאווה בתחומים שונים של המדינה, לפי רמת ההשכלה, 2006, 2007, 2008, לפי ציונים.....31
- איור 22: הצלחותיה של המדינה בציבור היהודי, 1998, 2008, לפי ציונים.....35
- איור 23: מדדים מרכזיים תושבי הצפון והשאר האוכלוסייה, 2007, 2008, לפי ציונים.....37
- איור 24: פטריוטיזם ערבי, פלסטיני, ישראלי בציבור הערבי, 2007, 2008, לפי ציונים.....41

- אלמוג, ע. 2004, **פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית**, חיפה, אוניברסיטת חיפה.
- אריאן, א. 1997, **הרפובליקה הישראלית השנייה: פוליטיקה ומשטר לקראת המאה ה-21**, תל אביב, אוניברסיטת חיפה ; זמורה-ביתן.
- בן עמוס, א. בר-טל, ד. (עורכים), 2004, **פטריוטיזם: אהבים אותך מולדת**, תל אביב, דיונון.
- ברזילי, ג. יער-יוכטמן, א. סגל, ז. 1994, **בית המשפט העליון בעין החברה הישראלית**, תל אביב, פפירוס.
- גביון, ר. 1999, **ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: מתחים וסיכויים**, תל אביב, הקיבוץ המאוחד.
- דרור, י. 1997, **חידוש הציונות**, ירושלים, הספרייה הציונית.
- דרור, י. 1999, **אריגת עתיד יהודי-ציוני למדינת ישראל: תזכיר למועמדים לתפקיד ראש הממשלה**, ירושלים, המועצה הציונית בישראל.
- הסוכנות היהודית, 2003, **מחשבות ישראל: שיחות עם הוגים וסופרים על יהדות, ציונות וישראל**, ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ ישראל.
- עוז, ע. 1998, **כל התקוות: מחשבות על זהות ישראלית**, ירושלים, כתר.
- פרס, י. יער, א. 1998, **בין הסכמה למחלוקת: דמוקרטיה, ביטחון ושלוש בתודעה הישראלית**, ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- רובינשטיין, א. יעקובסון, א. 2003, **ישראל ומשפחת העמים**, תל אביב, שוקן.
- שגב, ת. 1993, **הציונים החדשים**, ירושלים, כתר.
- שפרינצק, א. 2003, **שאלת הערבים בישראל: מפתרון הבעיה לניהולה**, הרצליה, המרכז הבינתחומי.

"Patriotism", in: **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Editors in Chief: Smelser, N.J. Baltes P.B. Volume 16, 2001, Amsterdam, Elsevier.

American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI), 2005, **Polls on Patriotism and Military Service**, [Available on <http://www.aei.org/publicopinion9>].

Antony, L. 2003, "The Puzzle of Patriotism", **Peace review**, 15:4, pp.379-384.

Berns, W. 2001, **Making Patriots**, Chicago, University of Chicago Press.

Blank, T. P. Schmidt, 2003, "National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test with Representative Data", **Political Psychology**, 24: 2, pp.289-312.

Burbank, H. 2005, "German National Identity: Patriotism and Stigma", **Stanford Undergraduate Research Journal**, 4, pp. 8-12. [Available on <http://www.stanford.edu/group/journal/2003/pdfs/GermanIdentity.pdf>].

Canovan, M. 2000, "Patriotism is not Enough", **British Journal of Political Science**, 30, pp. 413-432.

- Gilbert, D. 2003, **Hamilton College Patriotism Poll: Eleven Key Findings**, New York, Hamilton College. [Available on <http://www.hamilton.edu/Levitt/surveys/patriotism/>]
- Grodzins, M. 1956, **The Loyal and the Disloyal: Social Boundaries of Patriotism and Treason**, Chicago, The University of Chicago Press.
- Huntington, S.P. 2004, **Who Are We?**, New Delhi, Penguin Books
- Institute for Social Research (ISR), 2001, **How America Responds – Part 2**, Michigan, University of Michigan.
- Janowitz, M. 1982, "Patriotism and the U.S. All-Volunteer Military", **Air University Review**, January-February.
- Markell, P. 2000, "Making Affect Safe for Democracy?: On 'Constitutional Patriotism'", **Political Theory**, 28, 1, pp. 38-63.
- McClay, W. M. 2003, "The Mixed Nature of American Patriotism", **Society**, November-December, pp.37-45.
- Moya, M. Morales-Marente, E. 2005, "Psychopolitic reactions to March 11 terrorist attacks", **Revista de Psicologia Social**, 20, 3, pp. 331-350.
- Mummendey, A. A. Klink, R. Brown, 2001, "Nationalism and patriotism: National identification and our-group rejection", **British Journal of Social psychology**, 40, pp.159-172.
- Parker, C.S. 2003, **Shades of Patriotism: Group Identity, National Identity, and Democracy**, Paper prepared for the annual meeting of the American Political Science Association in Pennsylvania. Available on: http://www.polsci.ucsb.edu/faculty/parker/workingpapers/shades_of_patriotism.pdf.
- Schaar, J.H. 1972, "The case for patriotism", **New American Review**, 17, pp. 59-99.
- Schatz, T.R. & Stauc, E. 1997, "Manifestations of Blind and Constructive Patriotism: Personality Correlates and Individual-Group Relations", In D. Bar-Tel, Staub, E. (eds.), **Patriotism in the Lives of Individuals and Nations**, Chicago, Nelson Hall, pp. 229-245.
- Smith, T.W. Jarkko, L. 2001, **National Pride in Cross-National Perspective**, University of Chicago, National Opinion Research Centre [Available on <http://www.norc.uchicago.edu/new/part1.pdf>].
- Somerville, J. 1981, "Patriotism and War", **Ethics**, 91, 4, pp. 568-578.
- Stewart, H.L. 1917, "Is Patriotism Immoral", **The American Journal of Sociology**, 22, 5, pp. 616-629.
- Sullivan, J.L. Fried, A. Dietz, M.G. 1992, "Patriotism, Politics, and the Presidential Elections of 1988", **American Journal of Political Science**, 36, 1, pp. 200-234.
- Taylor, M. 1990, "Patriotism, History and the Left in Twentieth-Century Britain", **The Historical Journal**, 33, 4, pp. 971-987.

Tocqueville, A. 1835/2003, **Democracy in America**, Penguin Books.

Viroli, M. 1995, **For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism**, Oxford, University Press.

מכוני וארגוני מחקר:

ISR – Institute for Social Research at the University of Michigan (www.isr.umich.edu/).

NES – National Election Survey at the University of Michigan (www.umich.edu/~nes/)

NORC – National Organization of Research at the University of Chicago
(www.norc.uchicago.edu).

PEW – Research Center for the People and the Press (<http://people-press.org/>).

PRSA – Public Relations Society of America (<http://www.prsa.org/>)

WVS – World Values Survey (<http://www.worldvaluessurvey.org>)

ISSP – International Social Survey Program (<http://www.issp.org>)

AIE – American Enterprise Institute for Public Policy Research (<http://www.aei.org>)

שאלון הפטריוטיות

1. מה מינך?
1. זכר
2. נקבה
2. באיזו שנה נולדת? _____
3. מה מצבך המשפחתי?
1. רווק
2. נשוי
3. אלמן
4. גרוש/פרוד/חד-הורי
4. כמה ילדים יש לך? _____
5. עד כמה אתה גאה להיות ישראלי?
1. גאה מאוד
2. גאה למדי
3. לא כל כך גאה
4. לגמרי לא גאה
6. (ליהודים בלבד) עד כמה אתה גאה להיות יהודי?
1. גאה מאוד
2. גאה למדי
3. לא כל כך גאה
4. לגמרי לא גאה
7. עד כמה אתה גאה במדינת ישראל לגבי כל אחד מהדברים הבאים:

גאה מאוד	גאה למדי	לא כל כך גאה	לגמרי לא גאה

- א. הישגיה הכלכליים של ישראל
- ב. הישגיה המדעיים והטכנולוגיים
- ג. הכנסת שלה
- ד. בית-המשפט העליון שלה
- ה. כוחות הביטחון שלה
- ו. הסולידאריות החברתית שלה
- ז. המורשת הערכית והתרבותית שלה
- ח. מערכת החינוך וההשכלה שלה

8. **(ליהודים) באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?**

1. פטריוט במידה רבה מאוד
2. פטריוט במידה רבה
3. פטריוט במידה מסוימת
4. לא פטריוט במיוחד / לא פטריוט בכלל
5. לא יודע (כי לא שמעתי על המושג)
6. לא יודע (בגלל סיבות אחרות)

(לערבים) באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט במובנים הבאים:

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מסוימת	לא פטריוט במיוחד / לא פטריוט בכלל	לא יודע (כי לא שמעתי על המושג)	לא יודע (בגלל סיבות אחרות)	
						א.8 פטריוט ישראלי
						ב.8 פטריוט פלסטיני
						ג.8 פטריוט ערבי

9. **פטריוטיות ישראלית אומרת דברים שונים לאנשים שונים. עד כמה, לפי דעתך, חשובים או לא הדברים הבאים:**

חשוב מאוד	חשוב למדי	לא כל כך חשוב	כלל לא חשוב

- א.9 להניף דגל ישראל ביום העצמאות
- ב.9 להיות נכון להילחם למען המדינה
- ג.9 לקנות תוצרת כחול-לבן (תוצרת הארץ)
- ד.9 להצביע בבחירות
- ה.9 לחיות בארץ
- ו.9 לתרום לארגונים חברתיים הפועלים למען נזקקים
- ז.9 להקים יישוב חדש בנגב או בגליל (ליהודים)

10. פטריוטיות קשורה גם לערכים. כעת אקרא כמה ערכים שיש הטוענים כי הינם קשורים לפטריוטיות ישראלית. עד כמה כל אחד מהם אכן קשור לפטריוטיות ישראלית לדעתך?

קשור מאוד	די קשור	לא כל כך קשור	לגמרי לא קשור

- 10א. ציונות
 10ב. אהבת הארץ
 10ג. צדק חברתי
 10ד. התנ"ך
 10ה. השפה העברית
 10ו. המורשת היהודית
 10ז. קיבוץ גלויות
 10ח. ירושלים

11. כמובן שכולנו מקווים שלא יהיו עוד מלחמות, אבל אם תפרוץ מלחמה נוספת, האם תסכים להילחם למען המדינה?

1. אסכים בהחלט
 2. קרוב לודאי שאסכים
 3. קרוב לודאי שלא אסכים
 4. בהחלט לא אסכים

12. האם היית מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

1. אסכים בהחלט
 2. אני חושב שכן
 3. אני חושב שלא
 4. בהחלט לא אסכים

13. מהי הסיבה העיקרית שבגללה תהיה מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

1. המצב הכלכלי
 2. ביטחון אישי לך ולמשפחתך
 3. שחיתות שלטונית
 4. מחסור בסולידאריות חברתית ושוויוניות
 5. לא מוכן משום סיבה
 6. אחר _____

14. כעת אקרא בפניך מספר משפטים. האם תוכל לומר לי האם אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהם?

מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	לא מסכים בכלל

- 14.א. אני מעדיף להיות אזרח של מדינת ישראל מאשר אזרח בכל מדינה אחרת בעולם
- 14.ב. יש הצדקה לסרב להילחם במלחמה שאתה מאמין שהיא אינה מוסרית
- 14.ג. אני אעודד את ילדי לחיות בארץ, למרות שיש מקומות בטוחים ומשגשגים יותר בהם יוכלו לחיות
- 14.ד. מרגיז אותי כשמזלזלים בצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל
- 14.ה. באופן כללי, ישראל היא מדינה טובה יותר מרוב המדינות האחרות
- 14.ו. אני מעדיף לחיות בארץ גם אם תהיה באזור מדינה עוינת שיש לה נשק גרעיני (פצצת אטום)

15. במבט לאחור, האם השפיעה מלחמת לבנון השנייה על הקשר הרגשי שלך למדינה?

1. חיזקה מאוד את הקשר הרגשי
2. חיזקה מעט
3. לא השפיעה
4. החלישה מעט
5. החלישה מאוד
6. לא יודע

שאלות חדשות על 'עוטף עזה'

16. כיצד אתה מעריך את כושר העמידה של תושבי שדרות ושאר היישובים באזור עוטף עזה על רקע ירי הקסאמים המתמשך לעברם?

1. טוב מאוד	2. די טוב
2. די רע	4. רע מאוד

17. האם אתה מסכים או לא מסכים עם הטענה כי 'הריחוק של היישובים בעוטף עזה ממרכז הארץ מחליש את מידת ההתעניינות של תושבי המדינה בבעיות הביטחונית של יישובים אלה'?

1. מסכים מאוד	2. מסכים
3. לא מסכים	4. לא מסכים בכלל
5. לא יודע	

18. האם אתה מסכים או לא מסכים עם הטענה כי הריחוק של היישובים בעוטף עזה ממרכז הארץ מחליש את הדחיפות הניתנת לטיפול בבעיות הביטחונית של יישובים אלה על ידי מערכת השלטון בישראל?

1. מסכים מאוד	2. מסכים
3. לא מסכים	4. לא מסכים בכלל
5. לא יודע	

19. האם אתה אישית היית מוכן לתרום בדרך כלשהי על מנת לסייע לתושבים הגרים באזור עוטף עזה?

1. במידה רבה	2. במידה מסוימת
3. במידה קטנה	4. בכלל לא
5. לא יודע	

לתושבי עוטף עזה בלבד:

20. כיצד משפיע הירי המתמשך של קסאמים במקום מגוריך על הקשר הרגשי שלך למדינה?

1. מחזק מאוד את הקשר הרגשי	2. מחזק מעט
3. לא משפיע	4. מחליש מעט
5. מחליש מאוד	6. לא יודע

שאלות חדשות 'לרגל 60 שנה למדינה'

21. איזה משפט נכון יותר לדעתך?

1. פעם לאנשים היה איכפת יותר מהמדינה
2. היום לאנשים איכפת יותר מהמדינה
3. אין הבדל בין היום למה שהיה פעם
4. לא יודע

22. איזה משפט נכון יותר לגביך?

1. פעם היה לי איכפת יותר מהמדינה
2. היום איכפת לי יותר מהמדינה
3. אין הבדל בין היום למה שהיה פעם
4. לא יודע

23. כיצד אתה מעריך את ההצלחות של המדינה לעומת אי ההצלחות שלה בכל אחד מהתחומים הבאים?

לא יודע	לגמרי לא הצליחה	לא כל כך הצליחה	די הצליחה	מאד הצליחה		
					א	הבטחת קיומה של המדינה מבחינה צבאית
					ב	קידום רמת החיים של התושבים
					ג	השגת שוויון כלכלי
					ד	יצירת תחושה של אחדות העם, מעבר למחלוקות הפנימיות
					ה	עידוד העלייה והבאת עולים
					ו	שמירה על מאגרי המים ומשאבי הטבע שלה
					ז	טיפול המורשת היהודית

שאלות חדשות על 'ירושלים'

24. מאיזה בחינה ירושלים חשובה לך?

1. מבחינה היסטורית	2. מבחינה ביטחונית
3. מבחינה כלכלית	4. מבחינה דתית
5. מבחינה פוליטית	6. אחר _____
7. ירושלים לא חשובה לי	8. לא יודע

25. במסגרת המשא ומתן לשלום עם הפלסטינים, עד כמה חשוב לך שישראל תשמור על מעמדה הנוכחי של ירושלים כעיר מאוחדת וכבירת ישראל בלבד?

1. חשוב ביותר	2. די חשוב
3. די לא חשוב	4. בכלל לא חשוב
5. לא יודע	

26. אם ישראל והפלסטינים יגיעו בסופו של דבר לשלב של משא ומתן מתקדם על הסכם שלום, האם במצב כזה אתה אישית תסכים או לא תסכים להעברת השכונות הערביות שבמזרח ירושלים לריבונות פלסטינית ושירושלים המזרחית תהיה בירת המדינה הפלסטינית?

1. מסכים מאוד	2. מסכים
3. לא מסכים	4. לא מסכים בכלל
5. לא יודע	

שאלות דמוגרפיות

27. מהי השכלתך?

1. יסודית ומטה	2. תיכונית בלי בגרות
3. תיכונית עם בגרות	4. ישיבה תיכונית
5. על תיכונית	6. אוניברסיטאית חלקית
7. אוניברסיטאית מלאה	

28. מהי דתך?

1. יהודי	2. מוסלמי
3. נוצרי (ערבי)	4. נוצרי (לא ערבי)
5. דרוזי	6. אחר

29. (יהודים בלבד): מה מידת הדתיות שלך?

1. דתי אדוק (חרדי)	2. דתי
3. מסורתי	4. חילוני

(ערבים בלבד): באיזו מידה אתה מקפיד לקיים את מצוות הדת?

1. במידה רבה מאוד	2. במידה רבה
3. במידה מועטה	4. במידה מועטה מאוד
5. בכלל לא	

30. באיזו ארץ נולדת?

1. ישראל	2. אסיה ומזרח התיכון
3. מדינות צפון-אפריקה	4. מדינות חבר-העמים
5. אירופה/אמריקה	

31. (אם לא ישראל): באיזה שנה עלית ארצה? _____

32. (אם ישראל): היכן נולד אביך?

1. ישראל	2. אסיה והמזרח-התיכון
3. מדינות צפון-אפריקה	4. מדינות חבר-העמים
5. אירופה/אמריקה	

33. כמה אנשים מתגוררים במשק הבית שלך כולל אותך? _____

34. כמה מהם מתחת לגיל 18 כולל אותך? _____

35. מהי קבוצת ההכנסה שאליה אתה משתייך לפי ההכנסה החודשית ברוטו שלך

בחודש האחרון?

1. פחות מ-2,000 שקלים	2. בין 2,000 ל-4,000 שקלים
3. בין 4,000 ל-8,000 שקלים	4. בין 8,000 ל-16,000 שקלים
5. מעל 16,000 שקלים	

36. מהי ההכנסה הכוללת החודשית ברוטו שלך ושל שאר בני המשפחה החיים במשק הבית שלך?

1. פחות מ-2,000 שקלים	2. בין 2,000 ל-4,000 שקלים
3. בין 4,000 ל-8,000 שקלים	4. בין 8,000 ל-16,000 שקלים
5. מעל 16,000 שקלים	

37. כיצד היית מגדיר את עמדותיך בתחום המדיני-ביטחוני?

1. ימין	2. ימין מתון	3. מרכז
4. שמאל	5. שמאל מתון	

38. לאיזה מהמפלגות הקיימות כיום אתה מרגיש קרוב יותר בדעותיך?

1. קדימה	2. העבודה	3. הליכוד
4. ש"ס	5. הגמלאים	6. מפד"ל והאיחוד הלאומי
7. יהדות התורה	8. מר"צ	9. ישראל ביתנו
10. חד"ש	11. רע"מ-תע"ל	12. בל"ד
13. עלה ירוק	14. הירוקים	15. לא יודע
16. פתק לבן/פתק ריק		

39. לו הבחירות היו נערכות היום, לאיזו מפלגה היית מצביע?

1. קדימה	2. העבודה	3. הליכוד
4. ש"ס	5. הגמלאים	6. מפד"ל והאיחוד הלאומי
7. יהדות התורה	8. מר"צ	9. ישראל ביתנו
10. חד"ש	11. רע"מ-תע"ל	12. בל"ד
13. עלה ירוק	14. הירוקים	15. לא יודע
16. פתק לבן/פתק ריק		

40. לאיזו מפלגה הצבעת בבחירות האחרונות?

1. קדימה	2. העבודה	3. הליכוד
4. ש"ס	5. הגמלאים	6. מפד"ל והאיחוד הלאומי
7. יהדות התורה	8. מר"צ	9. ישראל ביתנו
10. חד"ש	11. רע"מ-תע"ל	12. בל"ד
13. חץ (פורז)	14. שינוי	15. עלה ירוק
16. הירוקים	17. תפנית (עוזי דיין)	18. לא הצבעתי
19. פתק לבן/פתק ריק		

41. מהו שם הישוב בו אתה גר?